

Nationale Agenda Diergezondheid 2007-2015

Voorkomen is beter dan genezen

HOOFDSTUK 1: INLEIDING	4
INTERMEZZO: DIERGEZONDHEID IN NEDERLAND	7
HOOFDSTUK 2: VISIE EN STREEFBEELD	9
Visie.....	9
Streefbeeld	9
HOOFDSTUK 3: DE AGENDAPUNTEN DIERGEZONDHEID	12
3.1 Strategische doelen	12
3.2 Gezelschapsdieren	13
Inleiding.....	13
Huidige situatie en problemen verkend	13
Doelstellingen	14
Te bereiken resultaten	14
Acties	15
3.3 Hobbydieren	17
Inleiding.....	17
Huidige situatie en problemen verkend	17
Doelstellingen	18
Te bereiken resultaten.....	18
Acties	18
3.4 Commercieel gehouden dieren	20
Inleiding.....	20
Huidige situatie en problemen verkend	20
Doelstellingen	24
Te bereiken resultaten.....	24
Acties	25
3.5 Dieren in de natuur en bedreigde gehouden dieren	28
Inleiding.....	28
Huidige situatie en problemen verkend	28
Doelstellingen	29
Te bereiken resultaten.....	30
Acties	30
3.6 Paarden.....	31
Inleiding.....	31
Huidige situatie en problemen verkend	31
Doelstellingen	32
Te bereiken resultaten.....	32
Acties	32
3.7 Vissen en schaal- en schelpdieren.....	34
Inleiding.....	34
Huidige situatie en problemen verkend	34
Doelstelling	35
Te bereiken resultaten.....	35
Acties	35
HOOFDSTUK 4: UITWERKING AGENDAPUNTEN VOOR AANDACHTSVELDEN	
DIERGEZONDHEID	36
4.1 Inleiding	36
4.2 Risicogebaseerd beleid	37
Inleiding.....	37
Huidige situatie en problemen verkend	37
Doelstellingen	38
Te bereiken resultaten.....	38
Acties	38
4.3 Categorisatie van dierziekten	40
Inleiding.....	40
Huidige situatie en problemen verkend	40
Te bereiken resultaten.....	41
Acties	41
4.4 Kostentoedeling dierziektebestrijding.....	42
Inleiding.....	42
Huidige situatie en problemen verkend	42

Doelstellingen	43
Te bereiken resultaten.....	43
Acties	44
4.5 Veterinaire organisatie en infrastructuur	45
Inleiding.....	45
Huidige situatie en problemen verkend	45
Te bereiken resultaten	46
Acties	47
4.6 Diergeneesmiddelen	48
Inleiding.....	48
Huidige situatie en problemen verkend	48
Te bereiken resultaten.....	49
Acties	49
4.7 Kennis, research en development.....	50
Inleiding.....	50
Huidige situatie en problemen verkend	50
Te bereiken resultaten.....	51
Acties	51
4.8 Klimaatverandering, globalisering en emerging diseases.....	53
Inleiding.....	53
Huidige situatie en problemen verkend	53
Te bereiken resultaten.....	53
Acties	54
4.9 Bestrijden aan de bron.....	55
Inleiding.....	55
Huidige situatie en problemen verkend	55
Doelstellingen	55
Te bereiken resultaten.....	55
Acties	56
Begrippenlijst.....	57
Lijst van afkortingen.....	60
Geraadpleegde bronnen	61

HOOFDSTUK 1: INLEIDING

De samenleving heeft grote belangstelling voor de zorg voor en de gezondheid van dieren. Het gaat hierbij niet alleen om gezelschapsdieren, waaronder katten, honden en konijnen, maar ook om wilde dieren en om dieren die om commerciële redenen gehouden worden. De publieke aandacht voor dit laatste onderwerp was de laatste jaren regelmatig negatief; het ging dan om uitbraken van dierziekten zoals mond- en klauwzeer, vogelgriep of varkenspest, en - meer recent - de uitbraak van blauwtong. Naast een reflectie op deze uitbraken, hebben ook een aantal andere ontwikkelingen ons genoodzaakt het diergezondheidsbeleid opnieuw tegen het licht te houden en een integrale Nationale Agenda Diergezondheid uit te werken.

Aanleiding

De directe aanleiding voor de Nationale Agenda vormt de EU Strategie Diergezondheid 2007-2013 (Animal Health Strategy for the European Union 2007-2013). Dit beleidsstuk is een vervolg op de evaluatie van het diergezondheidsbeleid die de Europese Commissie in december 2004 is gestart. Nederland is een belangrijke aanjager van deze evaluatie geweest door in 2004 een internationale conferentie over het EU diergezondheidsbeleid te organiseren. De noodzaak voor de evaluatie werd voornamelijk gevormd door de uitbreiding van de EU, de recente uitbraken van dierziekten en de toegenomen handel in dierlijke producten. Het bracht een aantal zaken aan het licht, bijvoorbeeld het feit dat het huidige diergezondheidsbeleid *ad hoc* ontwikkeld is en daardoor gefragmenteerd en soms ondoorzichtig is, en dat het nieuwe beleid gericht moet zijn op risicomanagement en preventie. De ondertitel van de Europese Strategie luidt dan ook '*Prevention is better than cure*'.

Deze twee conclusies gaan voor een groot deel ook op voor de Nederlandse situatie. Ik heb dit moment dan ook aangegrepen om een eigen evaluatie uit te voeren en een strategie te ontwikkelen voor het Nederlandse diergezondheidsbeleid. De laatste integrale beleidsnota Diergezondheid stamt alweer uit 1998 en vele gebeurtenissen hebben sindsdien plaatsgevonden die vragen om een herijking.

Externe ontwikkelingen en trends

Naast beleidsontwikkelingen spelen er een groot aantal nationale en internationale trends die van invloed zijn op de gezondheid van dieren in Nederland¹. Zo zet het proces van globalisering verder door. De internationale handel in dieren en dierlijke producten neemt toe en de economische integratie tussen de continenten stijgt. Daarnaast reizen mensen steeds vaker en steeds verder. Beide ontwikkelingen zorgen ervoor dat ziekten sneller en vaker ons land kunnen bereiken.

Ook is er een stijgende vraag naar dierlijke producten als gevolg van een welvaartsstijging in Zuid- en Oost-Azië, en andere continenten. Dit oefent een steeds grotere druk uit op de beschikbare natuurlijke hulpbronnen en leidt tot een verdere schaalvergroting van de dierlijke productie. Deze trend wordt nog eens versterkt door de groeiende vraag naar biobrandstoffen. Deze 'groene' brandstoffen strijden met voedsel- en vezelgewassen om het beschikbare areaal aan geschikte landbouwgronden.

De verandering van het klimaat staat momenteel volop in de aandacht. We nemen maatregelen om de uitstoot van broeikasgassen terug te dringen, en daarnaast moeten we ook leren leven met de gevolgen van een stijgende temperatuur en een grilliger neerslagpatroon. Nederland moet zich daarom ook voorbereiden op mogelijke *emerging diseases*² die tot voor kort niet of slechts op zeer kleine schaal in Nederland voorkwamen.

Binnen Nederland zet de verstedelijking door. In het landelijk gebied is de leidende rol van de landbouw niet meer vanzelfsprekend. Ook andere functies als wonen en natuur worden hier

¹ Deze trends en ontwikkelingen zijn onder andere gedistilleerd uit het LNV-WING Rapport 'Diergezondheid in de samenleving van morgen' en het ASG-rapport 'Verkenning Nationale Agenda Diergezondheid' (zie bijlage Geraadpleegde bronnen)

² zie begrippenlijst.

steeds belangrijker. De ecologische verbindingzones die door het hele land worden ingericht, creëren nieuwe uitdagingen voor de dierhouderij.

Ook nemen steeds meer mensen een landbouwhuisdier als 'hobbydier'. Er is een enorme toename in het aantal paarden en ook het aantal hobbykippen, hobbyschape en hobbygeiten neemt toe. Het naast elkaar bestaan van groepen hobbydieren, natuurdieren en commercieel gehouden dieren zal in de toekomst alleen maar toenemen.

Bovendien is er meer aandacht voor de relatie tussen mens en dier. Dat is te zien aan de toegenomen belangstelling voor dierenwelzijn en de aandacht van de media wanneer zich problemen met dierenwelzijn voordoen.

Deze nationale en internationale ontwikkelingen vragen een actieve rol van de overheid om mogelijke diergezondheidsproblemen te voorkomen en om het algehele niveau van diergezondheid te verhogen. Met verwijzing naar het beleidsprogramma van het kabinet zal de overheid vooral faciliterend optreden en randvoorwaarden scheppen. De samenleving krijgt dan zoveel mogelijk de ruimte om maatschappelijke problemen zelf op te lossen.

Reikwijdte

De Nationale Agenda Diergezondheid 2007-2015 gaat over de diergezondheidszorg in Nederland. Deze kan echter niet geheel los worden gezien van de internationale context, aangezien dierziekten zich niet houden aan landsgrenzen. In beginsel heeft de strategie betrekking op alle dieren in Nederland, zowel gehouden voor de voedselproductie, als voor gezelschap of hobby, en zowel gehouden ter vermaak (circus, dierentuin) als levend in de natuur. Het begrip diergezondheid is nauw gerelateerd aan het tegenovergestelde begrip, de dierziekte. In deze agenda hebben we het over alle dierziekten. We gaan dus ook in op de zogenaamde bedrijfsgebonden ziekten. Behalve een overkoepelende strategie voor de periode 2007-2015 is de Nationale Agenda Diergezondheid ook nadrukkelijk een agenda waarin aangegeven wordt welke activiteiten en verkenningen de komende jaren uitgevoerd en ontwikkeld zullen worden.

Totstandkomingsproces

Goed beleid sluit aan op de praktijk. In het kabinet Balkenende 4 spreekt de regering onder het motto 'Samen Werken, Samen Leven' haar ambitie uit om voor maatschappelijke problemen, samen met burgers, maatschappelijke organisaties en andere overheden oplossingen te ontwikkelen.

De Nationale Agenda Diergezondheid is tot stand gekomen na een uitgebreide maatschappelijke consultatie. Er is gesproken met vertegenwoordigers van de commerciële dierhouderij, de hobbydierhouderij, natuurorganisaties, consumentenorganisaties, dierenbescherming, de handel- en transportsector, de (groot)winkelbedrijven etcetera. Hierbij zijn de belangrijkste problemen en de mogelijke oplossingsrichtingen in beeld gebracht. Dit is gebeurd per e-mailconsultatie en door het houden van interviews. Ook wilde LNV weten wat op de langere termijn speelt en wat dit zou kunnen betekenen voor de diergezondheid in de toekomst. In een werkconferentie met opinieleiders en andere betrokkenen zijn mogelijke toekomstige verbeeld en vertaald naar het toekomstige diergezondheidsbeleid. Tenslotte is een Maatschappelijke Café georganiseerd waarbij een aantal dilemma's in een zogenaamd 'lagerhuisdebat' zijn voorgelegd aan een brede groep van betrokkenen.

Outline

De Nationale Agenda Diergezondheid is opgebouwd uit vier hoofdstukken. Hoofdstuk 2 beschrijft de visie en het streefbeeld voor het diergezondheidsbeleid van 2007-2015. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste uitgangspunten en doelstellingen uitgewerkt. Hoofdstuk 3 gaat in op de agendapunten van de Nationale Agenda. Dit gebeurt aan de hand van zes houderijcategorieën gezelschap, hobby, commercieel, natuur, paarden en vissen. Vervolgens schetst hoofdstuk 4 de thema's die extra aandacht vergen. Hieronder verstaan we bijvoorbeeld de *emerging diseases* en de veterinaire infrastructuur.

De Nationale Agenda is geen statisch document, maar een verbeteragenda. Dit betekent dat de agenda een scala aan nieuwe beleidsinitiatieven bevat die door de overheid in samenwerking met de belanghebbenden opgepakt zullen worden. Daarbij geeft de agenda een duidelijke richting en koers, waarbij de toekomstige verdeling van verantwoordelijkheden tussen partijen

verduidelijkt wordt. Eind dit jaar kom ik met een werkprogramma waarin de acties zijn uitgewerkt. Ook zal ik de maatschappelijke kosten en baten in beeld laten brengen, naar verwachting zijn de resultaten hiervan in het voorjaar 2008 gereed.

INTERMEZZO: DIERGEZONDHEID IN NEDERLAND

Dit intermezzo geeft de breedte aan van het begrip diergezondheid en de beleidsthema's die er bij betrokken zijn. De verschillende onderwerpen worden in de hierna volgende hoofdstukken verder uitgewerkt.

Zorg voor dieren

In de relatie mens - dier staat de zorg door de houder voor het dier centraal. Een dier dat gehouden wordt, is over het algemeen voor zijn welzijn en gezondheid afhankelijk van zijn verzorger. Zelfs wilde dieren die vrij in de natuur leven zijn op een bepaalde manier aan de menselijke zorg overgeleverd, omdat de samenleving een grote invloed heeft op de (ruimtelijke) omstandigheden waarin dit vrije dier leeft.

Dieren worden om verschillende redenen gehouden, zowel voor vermaak en gezelschap als voor commercieel gewin. In al deze gevallen wordt er van de houder verwacht dat hij goed voor zijn dier zorgt en staan er in onze samenleving straffen op het mishandelen van dieren. Dit principe is gebaseerd op de waarde dat niet alleen mensen maar ook dieren recht hebben op welzijn en een goede gezondheid.

Huisvesting en voeding

Belangrijke aspecten bij de zorg voor dieren zijn een goede huisvesting en een goede voeding. Dieren die niet goed gehuisvest worden, zijn al snel in hun welzijn aangetast en hebben een verhoogde kans om ziek te worden, net als dieren die te weinig of te slechte kwaliteit voedsel en drinken krijgen. Elk dier heeft recht op goede zorg. Dit betekent dat het goede voeding en goede huisvesting dient te krijgen. Veel problemen met diergezondheid en -welzijn kunnen worden voorkomen door een betere vervulling van één van deze twee behoeftes.

Voorkomen is beter dan genezen

Om deze reden worden bijvoorbeeld veel dieren preventief gevaccineerd. Deze maatregelen zijn er voornamelijk op gericht om de 'specifieke weerstand' (de weerbaarheid van het dier tegen specifieke ziekten) te verhogen. Daarnaast kan ook de 'basale weerstand' (de minder specifieke, of natuurlijke weerstand) van het dier worden verhoogd, door het verschaffen van de juiste huisvesting en voeding maar ook door middel van bijvoorbeeld fokkerij en selectie.

Behalve op dierniveau wordt er ook veel aan preventie gedaan op andere gebieden. Zo worden hondenkennels, varkensstallen en veetransportwagens grondig ontsmet om uitbraken van ziekten te voorkomen. Kippen worden soms opgehokt om te voorkomen dat ze een vogelpest besmetting oplopen en op Schiphol worden controles uitgevoerd bij reizigers om te voorkomen dat zij met buitenlandse producten ook uitheemse ziekten mee naar Nederland nemen. Al deze maatregelen kosten behoorlijk veel tijd en geld. Toch hebben ze steeds de voorkeur boven maatregelen voor het genezen of bestrijden van een ziekte, omdat de schade die een ziekte kan veroorzaken aan dieren en aan de samenleving altijd veel groter is.

Dierziekten

Ondanks al deze inspanningen om dieren te behoeden voor ziekten kan toch nooit helemaal worden voorkomen dat dieren ziek worden. In iedere omgeving proberen bacteriën, virussen, schimmels, parasieten en andere organismen de gezondheid van een dier te ondermijnen. Sommige van deze ziekten tasten alleen het dier zelf aan en vormen weinig of geen bedreiging daarbuiten. Maar er zijn ook ziekten die zeer besmettelijk zijn en deze kunnen een grote bedreiging vormen voor andere dieren, voor de mens of voor de samenleving. Daarnaast kunnen dieren ziek worden van toxische stoffen die ze bijvoorbeeld via hun voer binnen krijgen of kan er per ongeluk een genetische afwijking ontstaan in een nakomeling, die vervolgens een ziekte of aandoening veroorzaakt. Het in een zo vroeg mogelijke stadium ontdekken en onderkennen van nieuwe en/of zeer bedreigende ziekten is van zeer groot belang om grote uitbraken te voorkomen.

Diergeneesmiddelen en de rol van de dierenarts

Hoewel veel gehouden dieren een goed afweersysteem hebben, is toch vaak menselijke hulp nodig om een ziekte te overwinnen en is het nodig om diergeneesmiddelen en diergeneeskundige ingrepen toe te passen. In deze gevallen wordt vaak de hulp van de

dierenarts ingeroepen. Diergeneesmiddelen moeten namelijk op een professionele manier gebruikt worden. Niet alleen omdat ze het juiste middel moeten zijn tegen een bepaalde kwaal, maar ook omdat bij onzorgvuldig gebruik er allerlei negatieve (neven)effecten kunnen optreden. Bijvoorbeeld residuen in de producten van het dier of in het milieu en het ontwikkelen van antibioticumresistentie door bacteriën, die daardoor moeilijk te bestrijden zijn en gevaarlijk voor dier en mens kunnen worden. De dierenarts is de expert als het gaat om dierziekten, zowel bij het voorkomen van ziekten als bij de genezing of bestrijding ervan. De dierenarts vervult hierbij zijn rol op een knooppunt van verschillende belangen waaronder dierenwelzijn, volksgezondheid en financiële belangen.

De rol van de dierhouder en de rol van de overheid

De houder van een dier is verantwoordelijk voor de dagelijkse zorg, voor het welzijn en de gezondheid van het dier. Door de frequente aanwezigheid van de houder weet hij het best wanneer er iets aan de hand is met het dier en kan hij medische hulp inroepen. In veel gevallen gaat dit goed en lossen houder en dierenarts de gezondheidsproblemen van het dier op. Dit geldt uiteraard niet voor wilde dieren, waarbij diergezondheidsproblemen onderdeel zijn van de natuurlijke selectie.

Alleen als de mogelijkheden van de houder tekort schieten (bijvoorbeeld bij zeer besmettelijke ziekten of bij gevaar voor de volksgezondheid) of wanneer de houder zijn verantwoordelijkheid niet neemt (bijvoorbeeld bij mishandeling of verwaarlozing) is ingrijpen van de overheid nodig. Hiervoor kunnen we verschillende middelen inzetten. De overheid kan voorlichting geven, stimuleren of bepaalde regels stellen over hoe er met preventie van ziekte, bewaking of met diergeneesmiddelen moet worden omgegaan. Als er besmettelijke ziekten Nederland binnenkomen die een bedreiging vormen voor grote aantallen dieren, de volksgezondheid of de handel, wordt er van de overheid verlangd dat zij een meer ingrijpende rol inneemt. In bepaalde gevallen kan de overheid genoodzaakt zijn om zelf de bestrijding van een ziekte op zich te nemen. Noodvaccinatie kan hierbij een belangrijke rol spelen. In het verst strekkende geval kan het zelfs leiden tot het ruimen van dieren om andere dieren en belangen te beschermen. Bij al deze maatregelen baseert de overheid haar besluiten op een goede risicoanalyse en een afweging van belangen.

Samen leven

Nederland is een dichtbevolkt land. Niet alleen heeft Nederland een van de hoogste inwonertallen per vierkante kilometer van mensen, ook wat betreft dieren behoren wij tot de top van de wereld: 94,3 miljoen kippen en ander pluimvee, 3,7 miljoen koeien, 11,3 miljoen varkens, 1,7 miljoen schapen en geiten, meer dan vijf miljoen honden en katten en 0,5 miljoen paarden en pony's. Ook lopen er grote grazers in natuurgebieden en steken er regelmatig wilde zwijnen de grens over uit Duitsland.

Er zijn grote verschillen in belangen tussen de houders van deze dieren. Sommige dierhouders geven in een bepaalde situatie de voorkeur aan nationaal ingestelde bestrijdingsmaatregelen om te voorkomen dat de dieren in hun gebied besmet raken of om te voorkomen dat de waarde van dierlijke producten daalt. Een andere dierhouder daarentegen vindt een afschermplicht voor pluimvee misschien nutteloos of hecht juist weer meer belang aan het welzijn van een dier.

Kortom, met zoveel dieren en zoveel belangen is het soms moeilijk samenleven. De overheid probeert daarom in haar diergezondheidsbeleid een goede afweging te maken tussen alle verschillende belangen. Soms moet ze hierbij aan de wensen van individuele dierhouders voorbijgaan om het grotere belang te dienen. En soms moet ze, lerend van gemaakte fouten, nieuw beleid ontwikkelen dat beter op alle belangen is afgestemd. Maar steeds is zij er op gericht om alle belanghebbenden zoveel mogelijk te betrekken in het bedenken, het opstellen en het uitvoeren van het diergezondheidsbeleid. Daarom is deze agenda ook niet opgezet als een diergezondheidsagenda van alleen de overheid maar als een diergezondheidsagenda van en voor ons allemaal.

De volgende hoofdstukken bouwen hierop voort en gaan over hoe de overheid, in samenwerking met anderen, de ambities in de praktijk wil brengen en hoe daarbij de trends en ontwikkelingen in de samenleving worden meegewogen.

HOOFDSTUK 2: VISIE EN STREEFBEELD

Visie

Het kabinet kiest voor een nieuw gezondheidsbeleid voor dieren. Voor de periode 2007-2015 is die keuze gebaseerd op de volgende visie:

- I. In het diergezondheidsbeleid neemt het dier een centrale plaats in. Daarbij gaat het niet langer alleen om de bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten, maar ook om de brede gezondheidszorg voor de verschillende categorieën van dieren: commercieel gehouden dieren, gezelschapsdieren, hobbydieren, wilde dieren, paarden en vissen.
- II. De nadruk ligt op preventieve diergezondheidsmaatregelen en kennis van risico's: voorkomen is beter dan genezen.
- III. De commerciële dieren, de hobbydieren, de gezelschapsdieren en de natuurdieren leven in harmonie naast elkaar. Ook komen de verschillende houderijtypen tot ontplooiing. Om dit mogelijk te maken zal in dialoog met maatschappelijke partners – waar mogelijk en gewenst - maatwerk en differentiatie voor de verschillende categorieën dieren worden geleverd.
- IV. Het diergezondheidsbeleid sluit aan bij de brede wens voor een maatschappelijk verantwoorde dierhouderij. Hieronder vallen zowel de zorg om het welzijn van dieren en preventieve maatregelen als een maatschappelijk verantwoorde dierziektebestrijding
- V. De verantwoordelijkheid voor de diergezondheid ligt primair bij de houder van het dier. De rol van de overheid in dit krachtenveld is tweeledig. Enerzijds beperkt zij zich tot het scheppen van randvoorwaarden waarbij de overheid zich, naast het klassieke instrument van wet- en regelgeving, zal richten op het faciliteren, stimuleren en communiceren van maatschappelijke veranderingen. Anderzijds zal bij de resterende wet- en regelgeving worden gestreefd naar zo laag mogelijke administratieve-, nalevings- en toezichtslasten, echter binnen de kaders die voor een goede borging van het publieke belang noodzakelijk zijn.

Deze visie resulteert in het volgende streefbeeld voor 2015.

Streefbeeld

Een brede gezondheidszorg

Ik streef ernaar, dat in 2015 houders van dieren over de hele linie verstandig en deskundig met hun dieren omgaan en een beroep kunnen doen op een adequate veterinaire zorg; niet alleen in geval van (besmettelijke) dierziekten, maar ook voor brede (preventieve) gezondheidszorg. Dat geldt voor hobbymatig en commercieel gehouden landbouwhuisdieren, voor gezelschapsdieren en voor wilde dieren.

In 2015 zal er op basis van risicoanalyses meer inzicht zijn in de gezondheidsrisico's die de verschillende diercategorieën voor elkaar vormen. Hierdoor kunnen adequate maatregelen ontwikkeld worden waardoor ze zonder veel problemen naast elkaar kunnen bestaan. Bovendien zal de overheid in samenwerking met andere relevante partijen maatwerk kunnen realiseren voor verschillende houderijtypen.

Niettemin zullen er nog steeds belangentegenstellingen bestaan. Daarom zal ik met de verschillende partijen structureel overleg voeren om met elkaar afspraken te maken over het verder beperken van diergezondheidsrisico's.

Nadruk op preventie

Voorkomen is beter dan genezen. Daarom ligt, conform de Community Animal Health Policy 2007-2013 van de EU, de nadruk op preventie. Een breed begrip dat loopt van preventie op bedrijfsniveau tot controles aan de grenzen en van goede hygiëne en huisvesting en mogelijkheden voor vaccinatie tot strenge regels voor het transport van landbouwhuisdieren. Maar dit begrip omvat bijvoorbeeld ook steun aan programma's in Azië, Oost-Europa en Afrika om dierziekten aan de bron te voorkomen, tracking en tracing, innovatie, en kennisontwikkeling en -verspreiding.

Door de ontwikkeling in de afgelopen 30 jaar is er meer aandacht voor de mogelijke dreiging van dierziekten voor de volksgezondheid (SARS, vogelgriep). Een actief preventiebeleid in de diergezondheid leidt dan ook tot een vermindering van risico's voor de volksgezondheid.

In 2015 behoren risicoanalyses tot de vanzelfsprekende instrumenten in de diergezondheidszorg. Risicobeoordelingen kunnen aangeven waar de grootste bedreigingen voor de diergezondheid liggen en waar prioriteiten gesteld moeten worden.

Een uitbraak van een zeer besmettelijke dierziekte is echter nooit helemaal uit te sluiten. De overheid wil, in nauwe samenwerking met het bedrijfsleven, nieuwe en bedreigende en ongewenste dierziekten zo vroeg mogelijk detecteren ter voorkoming van grote epidemieën of risico's voor de volksgezondheid. Tevens heeft de overheid een geofefende crisisorganisatie in huis, die waar nodig snel en adequaat ingrijpt met volledige medewerking van sectorpartijen en belangenorganisaties.

Een duurzame veehouderij

Het kabinet kiest voor een duurzame veehouderij in Nederland die voldoet aan strenge randvoorwaarden op het gebied van dierenwelzijn, diergezondheid, voedselveiligheid en milieu. De consumentenvoorlichting over de oorsprong van dierlijke producten is in 2015 op orde, resulterend in een verhoogde vraag naar duurzame producten.

Op het vlak van diergezondheid betekent dit dat ketenarrangementen en risicobewust ondernemerschap verder ontwikkeld zijn. Daardoor zijn producten van dierlijke oorsprong veiliger en voldoen ze aan de hoge eisen van de consument. Onderdeel hiervan is ook een uiterst zorgvuldige en verantwoorde omgang met antibiotica zodat onder meer het ontstaan van resistentie zoveel mogelijk wordt voorkomen. Aansluitend hierop kies ik waar dit zinvol is voor vaccinatie als bestrijdingsstrategie, daarbij geholpen door de beschikbaarheid van nieuwe en verbeterde vaccins. De bestrijding van een dierziekte zal mede daardoor op een maatschappelijk verantwoorde manier plaatsvinden.

Het landbouwbedrijfsleven zet hierbij in op professionaliteit en ondernemerschap. Steeds minder heeft zij de overheid nodig voor dwingende wet- en regelgeving om een goede gezondheidszorg van dieren af te dwingen. De veehouderij is in staat om zelf via slimme ketenarrangementen en kwaliteitssystemen een hoog niveau van gezondheidszorg af te dwingen. De toerekenbare kosten van de dierziektebestrijding worden doorberekend aan de houders.

Sturingsfilosofie

De verantwoordelijkheid voor de zorg en gezondheid van het dier ligt primair bij de dierhouder. Om het diergezondheidsniveau in Nederland zo hoog mogelijk te houden, is er een goede samenwerking nodig tussen de overheid, de burger en consument, het bedrijfsleven, de dierenarts, natuurorganisaties, dierhouders en andere belanghebbenden.

De eigen kracht van de samenleving is voor mij een belangrijk uitgangspunt. Want het streven naar een optimale diergezondheid is een gezamenlijk streven. Conform het kabinetsbeleid ligt hierbij het accent van de rol van de overheid bij stimuleren, faciliteren, communiceren, kennisontwikkeling en kennisoverdracht, in samenwerking met maatschappelijk partijen. Zo kan de overheid onderzoek laten doen, informatiecampagnes starten en ketenafspraken maken.

Uitgangspunt is dat de dierhouders doen wat zij zelf kunnen en dat de overheid bijspringt waar nodig, bijvoorbeeld bij de uitbraak van zeer besmettelijke ziekten of bij een gevaar voor de volksgezondheid. In dat soort gevallen kiest het kabinet voor een sturende of zelfs eindverantwoordelijke rol van de overheid. Hetzelfde geldt in het geval van ernstige verwaarlozing of mishandeling van dieren. In het diergezondheidsbeleid zal de verantwoordelijkheidsverdeling tussen houder en overheid verder worden verduidelijkt. Ik wil in de komende periode meer verantwoordelijkheid gaan neerleggen bij de partners in de keten van commerciële productie van dieren en dierlijke producten. Ik doe specifiek een oproep aan de ketenpartners om verantwoordelijkheid te nemen inzake preventie, hulp bij de uitvoering van dierziektebestrijding ten tijde van dierziekten crises en financiering van risico's.

Internationaal

Zeer besmettelijke dierziekten verspreiden zich vaak over grenzen heen. Soms worden hele continenten getroffen. Via de handel kunnen dierziekten ook worden overgedragen tussen landen die geografisch ver van elkaar af liggen. Er is dan ook vanouds behoefte om op internationaal niveau afspraken te maken over zeer besmettelijke dierziekten, om verspreiding te voorkomen, de bestrijding zo goed mogelijk uit te voeren en de handel zo min mogelijk te belemmeren. Deze afspraken worden gemaakt in het kader van de Wereld Diergezondheidsorganisatie OIE. Deze afspraken zijn in principe bindend en liggen dan ook weer aan de basis van veel Europese wetgeving op het gebied van diergezondheid.

Binnen de Europese Unie is de wetgeving op het gebied van diergezondheid vrijwel volledig geharmoniseerd. Dit betekent dat de Lidstaten van de Unie gebonden zijn aan gemeenschappelijk opgestelde Europese wetgeving. De nationale speelruimte is dan ook beperkt. Nederland is echter in het verleden in staat geweest vrij veel invloed uit te oefenen op het proces van totstandkoming van nieuwe Europese wetgeving. Bovendien houdt Nederland enige vrijheid bij het implementeren van EU-wetgeving.

Ik zal er alles aan doen om ook de komende jaren zo actief mogelijk te participeren in het maken van nieuw EU-beleid op het gebied van diergezondheid. Het doel is enerzijds zoveel mogelijk Nederlandse ideeën op Europees niveau te tillen (harmonisatie) en tegelijkertijd daar waar nodig genoeg flexibiliteit te houden voor een specifieke Nederlandse invulling bij de implementatie van EU-wetgeving (subsidiariteit). Deze Nationale Agenda zal dan ook actief worden uitgedragen in Europees en OIE-verband.

Agenda

Het volgende deel van deze nota behandelt de agendapunten. Allereerst komen hierbij de verschillende diercategorieën aan bod: gezelschapsdieren, hobbydieren, commercieel gehouden dieren en dieren in de natuur. Dit hoofdstuk is aangevuld met twee specifieke categorieën: paarden en vissen. In het tweede gedeelte van de nota gaan we in op een aantal thema's. Deze thema's lopen dwars door de diercategorieën heen of verdienen bijzondere aandacht. Onderwerpen die onder andere in dit hoofdstuk behandeld worden zijn: kostentoedeling van dierziektebestrijding, *emerging diseases* en de veterinaire structuur.

Tenslotte wil ik benadrukken dat het voorliggende document een agenda betreft en als zodanig gelezen moet worden. Sommige beleidsambities zijn reeds uitgewerkt en kennen concrete beleidsacties, terwijl andere ambities duidelijk agenderend zijn en een verdere uitwerking behoeven in een samenwerking tussen de overheid en andere partijen. Ik roep maatschappelijke partijen dan ook nadrukkelijk op om van deze nationale agenda gebruik te maken en gezamenlijk de gezondheid van dieren in Nederland op een hoger niveau te brengen.

HOOFDSTUK 3: DE AGENDAPUNTEN DIERGEZONDHEID

3.1 Strategische doelen

De Nationale Agenda Diergezondheid luidt een nieuwe fase in voor het diergezondheidsbeleid in Nederland. Hieronder beschrijf ik de strategische doelen voor de periode 2007-2015.

- *Brede gezondheidszorg*

De Nationale Agenda gaat over de diergezondheidszorg van alle dieren, dus zowel de hobbymatig en commercieel gehouden dieren, als de gezelschapsdieren en wilde dieren. Ook verbreed ik de aandacht van zeer besmettelijke dierziekten naar een brede aandacht voor gezondheid van de dieren.

- *Differentiatie*

Het diergezondheidsbeleid is in de Nationale Agenda per diercategorie uitgewerkt. Hiermee willen we meer maatwerk leveren, hetgeen tegemoet komt aan de wens van dierhouders. De mogelijkheid voor een gedifferentieerde aanpak zal voor een belangrijk deel gebaseerd zijn op (gedifferentieerde) risicoanalyses.

- *Preventie*

Net als in de Europese diergezondheidsstrategie is binnen de Nationale Agenda Diergezondheid de preventie van dierziekten een speerpunt. Preventie is een breed begrip, van voorkomen van insleep en verspreiding van dierziekten en goede huisvesting tot het verhogen van de basale weerstand van dieren.

- *Risicogebaseerd beleid*

Het diergezondheidsbeleid zal structureel worden gebaseerd op risico-analyses. Ik vind het belangrijk, dat voor iedereen duidelijk is welke afweging van risico's ten grondslag ligt aan nieuw beleid.

- *Financiering*

We proberen Europese harmonisatie en het doorbelasten van de kosten van de bestrijding van dierziekten aan de houders met elkaar te verenigen. Er wordt in gesprek met betrokken partijen gezocht naar meer 'moderne' financieringsvormen gekoppeld aan kwaliteitssystemen. In dit kader wordt ook gekeken naar bonus-malussystemen binnen de bedrijfstak.

- *Meer samenwerking tussen overheid en maatschappelijke organisaties*

Ik wil de samenleving betrekken bij het uitwerken van het toekomstige diergezondheidsbeleid. Naast wet- en regelgeving wil ik meer inzetten op het initiëren, het faciliteren en communiceren en het realiseren van beleidsdoelen in partnerschap met maatschappelijke organisaties. Centraal hierbij staat de verantwoordelijkheid die de houder van het dier zelf kan nemen.

Deze strategische verbeterpunten worden in de hoofdstukken 3.2 t/m 3.7 per diercategorie uitgewerkt. In hoofdstuk 4 staan vervolgens de actiepunten voor een aantal specifieke aandachtsvelden beschreven.

3.2 Gezelschapsdieren

Inleiding

Gezelschapsdieren zijn op het gebied van diergezondheid een nieuwe categorie voor het beleid van LNV. Er zijn wel altijd enkele dierziekten die de aandacht hebben, zoals bijvoorbeeld hondscolie maar verder bleef LNV op de achtergrond. In deze Nationale Agenda Diergezondheid schetsen we een aantal problemen rond de diergezondheid van gezelschapsdieren die mogelijk de aandacht van de overheid verdienen. Het karakter van dit hoofdstuk is dan ook vooral agenderend.

Het welzijn van de gezelschapsdieren heeft de afgelopen tijd vaak in de belangstelling gestaan. De gezondheid van het gezelschapsdier is nauw verweven met het dierenwelzijn van het dier en vice versa. In de Nota Dierenwelzijn wordt nadrukkelijk ingegaan op het dierenwelzijn van het gezelschapsdier.

De band tussen gezelschapsdieren en hun eigenaar is vaak hecht en het dier neemt een steeds prominentere plaats in als lid van het gezin. Het dier kan een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling van kinderen. Als kameraadje om mee te spelen en te knuffelen, maar ook om te leren omgaan met verantwoordelijkheden. Alleenstaanden of ouderen nemen een gezelschapsdier vaak voor het gezelschap en de aanspraak, maar ook voor de dagelijkse routine. Daarnaast heeft een dier vaak een sociale functie. Zo leidt het wandelen met een hond in het park vaak tot aanspraak van andere mensen of hondeneigenaren. Het houden van gezelschapsdieren heeft ook invloed op de fysieke gezondheid van de houder: wandelen met een hond is goed voor de conditie en het aaien van een dier werkt kalmerend en rustgevend. Ze kunnen zo een positieve invloed hebben op het welzijn en op de gezondheid van mensen. Naast het houden van dieren voor gezelschap worden dieren ook gehouden als tijdverdrijf, jachthulp, bewaker, statussymbool, curiositeit en observatieobject.

In Nederland heeft 55% van de huishoudens (4 miljoen) een of meer gezelschapsdieren. In totaal zijn er ongeveer 30,7 miljoen gezelschapsdieren in Nederland. Het grootste gedeelte daarvan bestaat uit vissen (19 miljoen). Daarnaast zijn er ongeveer 3,3 miljoen katten, 1,8 miljoen honden, 1 miljoen konijnen, bijna 1 miljoen knaagdieren, 5 miljoen vogels en een kwart miljoen reptielen en amfibieën (bron: Actieplan 'Gedeelde zorg', Forum Welzijn Gezelschapsdieren, maart 2006).

De verantwoordelijkheid van de gezondheid van het dier ligt in eerste instantie bij de houder. In Nederland is het gezondheidsniveau van gezelschapsdieren over het algemeen redelijk tot goed. Dit is voor een groot deel toe te schrijven aan de genegenheid die de eigenaar heeft voor zijn dier en zijn verantwoordelijkheid voor de gezondheid ervan. De dierenarts geeft op zijn beurt adequate diergeneeskundige zorg en voorlichting.

Jaarlijks wordt er in Nederland 1,45 miljard euro besteed aan de aanschaf en de verzorging van gezelschapsdieren. De totale waarde van de sector bedraagt 2,1 miljard euro, inclusief, voeding, handel, dierenartsen, zorg en onderwijs.

Huidige situatie en problemen verkend

Diergezondheid en dierenwelzijn

Toch worden er ook problemen gesignaleerd met betrekking tot de diergezondheid en het welzijn van gezelschapsdieren (zie ook: Actieplan 'Gedeelde zorg', Forum Welzijn Gezelschapsdieren, maart 2006). Bijvoorbeeld in het ontstaan van erfelijke gebreken, gedragsproblemen en stress, veroorzaakt door tekortkomingen in het fokbeleid. Maar ook zijn er problemen door slechte verzorging en huisvesting, transport, handel en ook door het houden van dieren die ongeschikt zijn voor een huiselijke omgeving, bijvoorbeeld apen en wasberen. Daarnaast zijn er problemen door slechte of verkeerde voeding, waardoor bijvoorbeeld overgewicht ontstaat. Maar ook gezondheidsproblemen, zoals allergieën, jeuk en andere huidaandoeningen kunnen door slechte voeding ontstaan. Eenzaamheid en stress zorgen bij een dier soms voor gedragsproblemen en huidaandoeningen. Onwetendheid van de eigenaar op het gebied van diergezondheid kan dus tot problemen voor het dier leiden.

Zoals ook in de Nota Dierenwelzijn beschreven staat, is het van belang dat bij de aanschaf van een gezelschapsdier de eigenaar zich goed informeert en een verantwoorde afweging maakt over de consequenties van de aanschaf. De eigenaar moet verder verantwoord met zijn huisdier omgaan en de juiste zorg verlenen. Om de eigenaar in staat te stellen zich te kunnen informeren over de juiste zorg en omgang met zijn dier heeft LNV samen met andere organisaties het Landelijk Informatiecentrum Gezelschapsdieren (LICG) opgericht. Het LICG stelt aan de (toekomstig) houder van het dier de informatie beschikbaar over de diergeneeskundige zorg,

Het eenzijdige fokbeleid zelf dat bij honden en katten gepaard gaat met gezondheids- en welzijnsproblemen wordt opgepakt in de Nota Dierenwelzijn in en wordt daarom niet in deze agenda opgenomen.

Diergeneesmiddelen

Het gebruik van diergeneesmiddelen, zoals antibiotica bij gezelschapsdieren, verdient aandacht omdat hierdoor problemen kunnen ontstaan als antibioticumresistentie. Dit wordt uitgewerkt in Hoofdstuk 4.6.

Dierziekten en zoönosen

Er zijn besmettelijke dierziekten bij gezelschapsdieren zoals honden- en kattenziekte, die de gezondheid van het dier kunnen schaden. Daarnaast zijn er dierziekten die een zoönotisch karakter hebben, zoals hondsdolheid, papegaaienziekte en toxoplasmose. Maar ook wormen en teken kunnen via het dier ziekten overbrengen op de mens. Verder kunnen mensen ook allergisch zijn voor dieren. Wanneer mensen overwegen een gezelschapsdier aan te schaffen, is het van belang dat zij ook op de hoogte zijn van de verschillende dierziekten en zoönosen van het dier. Voor het beschikbaar stellen van de juiste informatie over deze dierziekten aan de (toekomstig) houder van het dier, wordt ook aangesloten bij het LICG.

Bij de gezelschapsdieren spelen verder “*emerging zoönosen*” en “*emerging diseases*” een rol. Dit zijn zoönosen en dierziekten die normaal gesproken niet in Nederland voorkomen, maar nu om uiteenlopende redenen in Nederland opduiken. Bijvoorbeeld door klimaatveranderingen, verhoogde mobiliteit van reizigers, gezelschapsdieren die geadopteerd worden uit het buitenland, import van exotische dieren en de illegale handel. Voorbeelden zijn leishmania en echinocooccus, (blaasworm, kleine lintworm) die beiden via honden uit de Middellandse Zee-gebieden Nederland kunnen binnenkomen.

Door de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) is een lijst opgesteld met de diersoorten die geschikt worden geacht om te houden als huisdier. Het is de bedoeling om deze lijst op te nemen in onze wetgeving. Er staan ook exotische diersoorten op die niet van nature in Nederland voorkomen. Omdat deze diersoorten mogelijk exotische besmettelijke dierziekten naar Nederland kunnen brengen zal in het kader van de inventarisatie van *emerging diseases* en *emerging zoönosen* bekeken worden of er bezwaren kleven aan deze diersoorten uit het oogpunt van diergezondheid. Het hoofdstuk ‘Klimaatverandering, globalisering en *emerging diseases*’ (H 4.8) van deze agenda gaat verder in op de verspreiding van dierziekten en zoönosen als gevolg van klimaatverandering en globalisering. De Nota Dierenwelzijn behandelt het doel en de totstandkoming van de lijst verder.

Doelstellingen

- Streven naar een optimale communicatie tussen overheid en alle betrokken partijen in de gezelschapsdierensector.
- Streven naar een optimale voorlichting en communicatie naar de eigenaren over de juiste diergeneeskundige zorg bij gezelschapsdieren.
- Streven naar bewustzijn bij de (toekomstige) eigenaar van een gezelschapsdier over de verantwoordelijkheden en consequenties van de aanschaf.
- In kaart brengen van zoönotische risico's en *emerging diseases* van gezelschapsdieren.

Te bereiken resultaten

Ik wil samen met de eigenaren van gezelschapsdieren en met de sector aan de slag om het volgende te bereiken:

- Mensen die een gezelschapsdier willen aanschaffen, hebben zich goed geïnformeerd en zijn op de hoogte van de juiste diergeneeskundige zorg, maar ook van de juiste verzorging, voeding, huisvesting, gedragskenmerken en de kosten van het dier. Mensen weten ook dat een gezelschapsdier zoönosen bij zich kan dragen en ze weten welke gevolgen dit kan hebben voor henzelf en voor het dier. Deze informatie is nodig om te voorkomen dat er ondoordachte impulsaankopen worden gedaan.
- Mensen die een gezelschapsdier willen aanschaffen zijn zich bewust van het feit dat door de fokkerij enerzijds 'gewenste' erfelijke gebreken ontstaan, zoals in sommige fokstandaarden geëist wordt. Deze 'gewenste' erfelijke gebreken kunnen diergezondheidsproblemen met zich veroorzaken. Voorbeeld hiervan zijn 'gewenste' afhangerende benedenoogleden, waardoor een chronische ontsteking van het slijmvlies van de oogleden ontstaat, of korte, platte snuiten bij honden en katten met als gevolg ademhalingsproblemen en oogafwijkingen. Anderzijds zijn (toekomstige) eigenaren zich ook bewust van het feit dat er 'ongewenste' erfelijke gebreken kunnen ontstaan doordat een ras bijvoorbeeld erg populair is, zoals agressiviteit en heupdysplasie. Deze erfelijke gebreken leiden tot aantasting van de diergezondheid en van het dierenwelzijn.
- Mensen zijn zich bewust dat niet elk dier geschikt is als gezelschapsdier. Dieren als apen, wasberen, gifslangen en tijgers zijn wilde dieren en ongeschikt om in de huiselijke sfeer te houden. Hiervoor zal ik de 'positieflijst' met toegestane diersoorten in de regelgeving aanpassen.
- Reizigers zijn op de hoogte van mogelijke insleep van dierziekten via het kopen/adopter van gezelschapsdieren en exotische dieren uit het buitenland, met name uit subtropische (mediterrane) en tropische gebieden.
- De risico's van de *emerging diseases* en *emerging zoönosen* die via gezelschapsdieren en exotische dieren naar Nederland worden gebracht of die als gevolg van de klimaatveranderingen naar Nederland migreren zijn in kaart gebracht en gecommuniceerd.
- Diergeneesmiddelen en met name antibiotica bij de gezelschapsdieren worden verantwoord ingezet.

Acties

Acties voor de houders van gezelschapsdieren en de gezelschapsdierensector

Ik doe een oproep aan de eigenaren van gezelschapsdieren en de gezelschapsdierensector om de komende jaren (2007-2015) een aantal acties uit te voeren.

- De eigenaren van gezelschapsdieren informeren zich over de consequenties van de aanschaf van een gezelschapsdier en de juiste diergeneeskundige zorg.
- De eigenaren van gezelschapsdieren verlenen aan hun dier de juiste (diergeneeskundige) zorg.
- De eigenaren van gezelschapsdieren en de gezelschapsdierensector zorgen zelf voor een goede organisatie van hun belangengroepen en voor zover deze al ontwikkeld zijn, breiden ze deze uit.

Acties voor de houders van gezelschapsdieren en de gezelschapsdierensector samen met de overheid

In samenwerking met gezelschapsdierenhouders en –sector wil ik de volgende acties uitvoeren:

- 2008-2009: er wordt een verkenning uitgevoerd om de rollen en verantwoordelijkheden met betrekking tot de gezondheid van gezelschapsdieren voor overheid, eigenaar en sector inzichtelijk te krijgen.
- 2009-2010: aansluitend op de verkenning en de uitkomst hiervan wordt een communicatiestrategie opgezet specifiek gericht op houders van gezelschapsdieren. Deze communicatiestrategie wordt opgezet, samen met de dierenartsen (KNMvD), wetenschappers (FD), dierenwinkels en aanverwante sectoren, zoals hondenscholen en het Landelijk Informatie Centrum Gezelschapsdieren (LICG) opgezet.

Acties voor de overheid

De komende jaren voer ik zelf de volgende acties uit:

- 2007-2008: de risico's van dierziekten voor dier en mens die bij gezelschapsdieren kunnen voorkomen, worden geïnventariseerd. Hierbij wordt vooral aandacht besteed aan de *emerging diseases* en *emerging zoönosen*.

- 2007-2008: de diersoorten op de positieflijst worden geïnventariseerd op het voorkomen en mogelijke insleep van dierziekten en zoönosen.
- 2008-2009: faciliteren van de zelforganisatie van de houders van de gezelschapsdieren en de gezelschapsdierensector in het kader van diergezondheid.

Op de aanpak voor diergeneesmiddelen bij de gezelschapsdieren wordt in hoofdstuk 4.6 teruggekomen.

3.3 Hobbydieren

Inleiding

Onder hobbydieren verstaan we landbouwhuisdieren, die niet bedrijfsmatig of voor commerciële doeleinden worden gehouden³. Het is overigens moeilijk om een meer precieze definitie van hobbydieren te geven, aangezien er veel gradaties en tussenvormen bestaan. Hoewel het niet bekend is hoeveel hobbydieren er precies zijn in Nederland, bedraagt de schatting momenteel 5 miljoen.

Huidige situatie en problemen verkend

Hobbydierhouderij kenmerkt zich door een enorme variatie in manieren van het houden van dieren, in soorten gehouden dieren en in de mate waarin aan het commerciële verkeer wordt deelgenomen. Populaire hobbydieren zijn bijvoorbeeld schapen, geiten en pluimvee. Hobbyhouders hebben soms twee dieren, maar er zijn er ook met 50 of meer. Hobbyhouders hebben vaak veel verschillende diersoorten, zoals varkens, runderen, struisvogels of herten. Hoewel veel mensen de producten van hun hobbydieren consumeren (vlees, eieren), vervullen de meeste dieren ook een belangrijke gezelschapsfunctie. Mensen hebben de behoefte om hun dier te verzorgen en ermee te fokken, ervaren plezier uit het gezelschap en voelen zich hierdoor meer verbonden met de natuur. Dit heeft betekenis voor de manier waarop mensen met hun dieren omgaan en voor de huisvesting en verzorging die de dieren krijgen. Behalve bij hobbydierhouders thuis komen veel mensen ook in contact met hobbydieren op een kinderboerderij.

Diergezondheidsproblemen bij hobbydieren

Vanwege de functie van het hobbydier hebben houders in het algemeen een grote betrokkenheid bij de dieren. Ze proberen er meestal dan ook voor te zorgen dat de gezondheid van hun dieren optimaal is. Aangezien deze dieren vaak minder intensief worden gehouden, komt een aantal gezondheidsproblemen die we bij commercieel gehouden dieren wel zien minder vaak voor. Andere gezondheidsproblemen treden weer eerder op bij hobbydieren, bijvoorbeeld omdat ze vrij kunnen scharrelen. Daarnaast spelen er, onder andere vanwege de humanisering van hobbydieren, andere gezondheidsproblemen die het welzijn van het dier kunnen aantasten, zoals bijvoorbeeld obesitas (overgewicht). In de Nota Dierenwelzijn wordt hier verder op ingegaan.

Zoönosen

Zoönosen zijn ziekten die van het dier op de mens over kunnen gaan. De al in Nederland voorkomende zoönosen kunnen ook bij hobbydieren voorkomen. Denk bijvoorbeeld aan salmonella, campylobacter en schimmels. Aangezien deze dieren vaak ook buiten lopen kunnen er daarnaast allerlei infecties vanuit de omgeving of door contact met andere wilde dieren, waaronder vogels en knaagdieren, worden opgenomen. De dieren lopen meestal dicht bij huis en het contact tussen mens en dier is vaak intensief. In bepaalde gevallen kan het zoönotische risico dus groter zijn.

Maatwerk

Behalve de problemen op het gebied van diergezondheid waar hobbydierhouders zelf bij de zorg voor hun dieren tegenaan kunnen lopen, zijn er ook een aantal problemen met betrekking tot het diergezondheidsbeleid van de overheid voor hobbydieren. Het gaat in de hobbydierhouderij namelijk om dezelfde soorten dieren als bij de commercieel gehouden landbouwhuisdieren. Daardoor kunnen ook dezelfde ziekten voorkomen. Hobbydierhouders zijn geconfronteerd met dierziektebestrijdingsbeleid dat oorspronkelijk gemaakt was om andere landen te vrijwaren van een aantal ziekten en daarmee de handel veilig te stellen. De impact van dit beleid op hobbydierhouders van wie de dieren geruimd werden of dreigden te worden, was enorm. Sommige houders hebben hierdoor sociaal-psychologische schade ondervonden. Andere houders lieten hun dieren 'onderduiken' om aan de maatregelen te ontkomen. Buiten tijden van dierziekteuitbraak richtte het protest zich ook op de verplichte systemen voor identificatie en registratie (I&R), met name op de oormerken. Overheidsbemoediging wordt ervaren als inbreuk op de persoonlijke levenssfeer. Het gaat immers om een hobby en daar wil een houder al snel

³ Zie begrippenlijst

geen bemoeienis van wie dan ook. Toch zijn bepaalde garanties en regelgeving noodzakelijk, omdat de dieren uit de hobbysector ook in de reguliere voedselketen terecht kunnen komen.

Hobbydierhouders ervaren de maatregelen en regelgeving soms als een onevenredig grote last. Ze zijn van mening dat, gezien de omvang, de contactstructuur en de wijze van houden, de diergezondheidsrisico's die van hen uitgaan veel kleiner zijn dan van de commerciële veehouderij. Epidemiologisch onderzoek wijst op onderdelen ook in die richting. Dit heeft tot het besef geleid dat er maatwerk nodig is in het diergezondheidsbeleid van de overheid. Met name maatregelen die vergaand doorwerken in de persoonlijke sfeer van hobbydierhouders, zoals regelgeving met betrekking tot preventie en bestrijding van bepaalde dierziekten, zouden daarom moeten worden aangepast. In de regels die de overheid opstelt voor dierziektebestrijding is maatwerk de laatste tijd gebruikelijk. Hierbij wordt voor hobbydierhouders een apart regime opgesteld. Nog niet alle regelgeving is echter al op deze manier ingericht, onder andere vanwege beperkingen door Europese regelgeving.

Organisatiegraad en communicatie

Wanneer de overheid met hobbydierhouders in contact probeert te komen, loopt zij tegen een aantal problemen aan. Het belangrijkste probleem is de vrij lage organisatiegraad van de dierhouders. Er zijn een aantal verschillende organisaties die de belangen van de hobbydierhouders vertegenwoordigen en deze organisaties vertegenwoordigen ook maar een klein deel van alle hobbydierhouders. Daarnaast is het ook niet precies duidelijk hoeveel houders en hoeveel dieren er in Nederland zijn. Dit maakt het voor de overheid moeilijk om te onderzoeken en te overleggen op welke wijze zij het beste haar beleid op deze groep van dierhouders kan afstemmen. Ook is het lastig om hobbydierhouders op de juiste wijze te bereiken met voorlichting en educatie. In het verleden had de overheid moeite met de communicatie naar hobbydierhouders. Zo gebruikt de overheid termen en begrippen die niet voor hobbydierhouders van toepassing of niet begrijpelijk zijn en blijkt ook dat de gebruikelijke communicatiemiddelen niet voldoen.

Het is nodig om op al deze gebieden verbeteringen aan te brengen, want een goede communicatie is essentieel voor een goed (diergezondheid) beleid.

Doelstellingen

- Streven naar een optimale communicatie tussen overheid en hobbydierhouders.
- Maatwerk mogelijk maken in het diergezondheidsbeleid.
- Verkleinen van zoönotische risico's van hobbydierhouderij.
- In kaart brengen van de rol van hobbydieren bij de insleep en verspreiding van dierziekten.

Te bereiken resultaten

Ik wil samen met de hobbydierhouders en de hobbydiersector aan de slag om het volgende te bereiken:

- In 2008 is er een apart communicatiebeleid bij de overheid dat specifiek is toegesneden op hobbydierhouders. Ook is er een permanente overlegstructuur met hobbydierhouders om zo deze groep te betrekken bij beleidsbeslissingen.
- In 2011 blijkt uit evaluatie dat stakeholders tevreden zijn over de communicatie tussen overheid en hobbydierhouders.
- In 2011 is er in het beleid voor dierziektebestrijding, -preventie en I&R, waar mogelijk, specifiek maatwerk ontwikkeld voor hobbydieren.
- De Nederlandse inzet is erop gericht dat in 2011 alle Europese regelgeving voor diergezondheid zo goed mogelijk is aangepast om maatwerk voor hobbydieren mogelijk te maken.
- In 2015 blijkt uit evaluatieonderzoek dat hobbydierhouders zich voldoende bewust zijn van de belangrijkste diergezondheidsrisico's voor hun dieren.

Acties

Acties voor de houders van hobbydieren en de hobbydierensector

Ik doe een oproep aan de eigenaren van hobbydieren en de hobbydierensector om de komende jaren (2007-2015) een aantal acties uit te voeren.

- 2007-2009: hobbydierhouders kunnen zelf de organisatie van hun belangengroep op zich nemen en, voor zover deze al ontwikkeld is, uitbreiden.
- 2007-2015: hobbydierhouders kunnen zichzelf scholen daar waar kennis ontbreekt over de zorg voor hun dieren en over de gezondheidsrisico's van hun dieren.
- 2007-2015: van de hobbydierhouders mag verwacht worden dat ze hun dieren optimaal verzorgen en dat ze zelf de nodige hygiëne- en andere preventie maatregelen nemen bij hun dieren om te proberen dierziekten te voorkomen.

Acties voor de houders van hobbydieren, de hobbydierensector samen met de overheid

In samenwerking met hobbydierenhouders en – sector wil ik de volgende acties uitvoeren:

- In 2008 zal de overheid in overleg met hobbydierhouders een communicatiebeleid opzetten dat specifiek is afgestemd op hobbydierhouders. Hierbij wordt extra aandacht besteed aan het ontwikkelen van nieuwe communicatiemiddelen. Verder zal er een verkenning plaats vinden of het begrip hobbydierhouder nader gedefinieerd kan of moet worden.
- Faciliteren van de zelforganisatie van hobbydierhouders. Vanaf 2008 zal worden verkend wat daarvoor de beste manier is.
- 2007-2009: internationaal lobbyen om het gedifferentieerde beleid ten aanzien van de bestrijding internationaal geaccepteerd te krijgen (inbreng in het kader van CAHP).
- 2009-2010: alternatieven onderzoeken voor de identificatie van hobbydieren. Daar waar hobbydierhouders bezwaar hebben tegen de gebruikte identificatiemiddelen wordt gekeken naar alternatieve identificatiemogelijkheden zoals bijvoorbeeld injectaattransponders.
- 2011: het door de overheid uitgevoerde communicatiebeleid voor hobbydierhouders evalueren.
- 2015: onderzoek uitvoeren naar de mate waarin hobbydierhouders zich bewust zijn van diergezondheidsrisico's.

Acties voor de overheid

De komende jaren voer ik zelf de volgende acties uit:

- 2008-2009: verbetering van risico-analyse voor beleidsbeslissingen om maatwerk mogelijk te maken (zie hoofdstuk 4.2, Risicoanalyse).
- Differentiatie is één van de kernpunten die Nederland in Brussel uitdraagt bij de ontwikkeling en implementatie van de Europese strategie diergezondheid 2007-2013 (CAHP⁴).
- 2008-2010: aanpassen van eigen regelgeving om maatwerk mogelijk te maken.

⁴ zie begrippenlijst

3.4 Commercieel gehouden dieren

Inleiding

Commercieel gehouden dieren en veehouderij

Dit hoofdstuk gaat over alle dieren die om commerciële redenen worden gehouden. Het is in sommige gevallen moeilijk om commercieel gehouden dieren te onderscheiden van hobbymatige gehouden dieren⁵. In ieder geval gaat het er bij deze groep dieren om dat het verwerven van inkomen het voornaamste doel is van het houden van dieren; de dieren worden gebruikt als productiemiddel of als product. Deze commerciële dierhouderij wordt ook wel omschreven als de 'veehouderij' en omvat onder andere de runder-, varkens-, schapen-, geiten- en pluimveesector. Daarnaast zijn er nog een aantal kleinere sectoren (bijvoorbeeld konijnen of nertsen) of sectoren waarbij de grens tussen commercie en hobby nog veel onduidelijker is, bijvoorbeeld bijen en paarden.

De Nederlands veehouderij is een innovatieve sector die voor een belangrijk deel bijdraagt aan het bruto binnenlands product⁶. Enkele uitzonderingen daar gelaten wordt de veehouderij in Nederland in het algemeen gekenmerkt door een hoge veedichtheid, grote aantallen dieren, veel (internationale) transporten en een grote afhankelijkheid van de export. In Nederland worden er momenteel 3,7 miljoen runderen, 11,3 miljoen varkens, 1,7 miljoen schapen en geiten en 94 miljoen kippen en ander pluimvee om commerciële redenen gehouden.

Huidige situatie en problemen verkend

Diergezondheid en belangen

Ook in de veehouderij is het belangrijk dat dieren gezond zijn, zowel voor de dieren zelf als voor de veehouder. Hoewel de meeste veehouders hun dieren een optimale ruimte, rust en verzorging willen geven, zijn de mogelijkheden hiertoe, met name in de intensieve veehouderij, op onderdelen beperkt vanwege de daaraan verbonden kosten. De dieren worden immers gehouden om een inkomen te verdienen en de het is dus zaak om de kosten van die dieren zo laag mogelijk te houden. Dit commerciële belang speelt ook mee bij de gezondheidszorg van deze dieren. Bij houderijsystemen die vooral gericht zijn op productieverhoging, efficiëntieverbetering en economische belangen kunnen de diergezondheid en het dierenwelzijn onder druk komen te staan. Het dierenwelzijn van commercieel gehouden dieren wordt besproken in de Nota Dierenwelzijn. De diergezondheid komt in dit hoofdstuk aan de orde.

Categorisatie van dierziekten

De eigenaar/houder is altijd als eerste verantwoordelijk voor de gezondheid van zijn dieren. Het grootste deel van de diergezondheidsproblemen kan de houder zelf, al dan niet met behulp van zijn dierenarts, oplossen. Een beperkt deel van de diergezondheidsproblemen kan alleen opgelost worden als een groot deel van de houders of alle houders meewerken. Bij besmettelijke dierziekten is individuele bestrijding meestal niet effectief en is een bundeling van krachten nodig. De beheersing of bestrijding kan in beginsel zowel door het georganiseerde bedrijfsleven als door de overheid uitgevoerd worden.

De huidige verdeling van de verantwoordelijkheden voor de bestrijdingsmaatregelen van dierziekten is zowel in Europa als in Nederland historisch gegroeid en lijkt soms weinig logisch. Er zijn ziekten, zoals blaasjesziekte, die op basis van Europese regelgeving door de overheid bestreden moeten worden, maar die in wezen geen grote diergezondheidsproblemen veroorzaken. Andere dierziekten, die grote diergezondheidsproblemen kunnen veroorzaken of gevolgen kunnen hebben voor de volksgezondheid, zoals Q-fever, worden aan de houder zelf overgelaten. De huidige categorisatie berust niet op objectieve criteria en is niet altijd consistent. Deze verdeling voldoet daarom niet meer. Voor de toedeling van de verantwoordelijkheden voor de uitvoering van de bestrijding is een nieuwe, heldere classificatie van de dierziekten nodig (zie hoofdstuk 4.3, Categorisatie van dierziekten).

Bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen

⁵ Zie begrippenlijst

⁶ in 2005 bedroeg volgens het CBP de toegevoegde waarde van de veehouderij rond de 3 miljard en verschaftte het een werkgelegenheid van ruim 80.000 arbeidsjaren

De veehouder is in de eerste plaats zelf verantwoordelijk voor de gezondheid van zijn dieren. Door middel van goed management zorgt de veehouder ervoor dat zijn dieren zo optimaal mogelijk produceren en in zo optimaal mogelijke gezondheid verkeren. Deze twee doelstellingen gaan niet altijd samen, want door het bedrijfsmanagement gericht op productie en efficiëntieverbetering, kan de gezondheid van het dier in het gedrang komen. Hoewel de meeste veehouders op professionele wijze omgaan met de gezondheidszorg van hun dieren, zijn er dus een aantal bedrijfsgebonden gezondheidsproblemen die nog steeds in grote mate voorkomen in de huidige veehouderij. Hierbij valt in de rundersector - en dan met name in de melkveehouderij - te denken aan klauw- en pootproblemen en uierontstekingen. Bij de kalvesector komen infecties aan luchtwegen en diarree veel voor en bij de varkens zijn het bijvoorbeeld luchtweginfecties en maagzweren. De pluimveesector heeft onder andere te maken met gezondheidsproblemen als gevolg van het voorkomen van bloedluis. Ook is het voor de productie effectief en efficiënt de productiecyclus van dieren over verschillende bedrijven te verdelen (specialisatie van bedrijven). Voor de diergezondheid kan dit negatieve gevolgen hebben, omdat dieren van verschillende herkomst bij elkaar gebracht worden. Daarnaast kan er als gevolg van deze bedrijfsgebonden aandoeningen een verhoogd antibioticumgebruik ontstaan bij dieren, met het gevaar van antibioticumresistenties (zie hoofdstuk 4.4, Diergeneesmiddelen). In het diergezondheidsbeleid van de overheid lag de nadruk de afgelopen jaren voornamelijk op het voorkomen en bestrijden van zeer besmettelijke dierziekten en zoönosen en was er minder aandacht voor de (overige) bedrijfsgebonden ziekten. Een aantal van deze bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen komen voort uit de manier van stalinrichting, voeding en fokkerij. Deze onderwerpen worden in de Nota Dierenwelzijn besproken. De Nationale Agenda Diergezondheid agendeert de bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen als gezamenlijk actiepunten van de houder en het bedrijfsleven.

Zeer besmettelijke dierziekten

Er zijn besmettelijke dierziekten die potentieel grote gevolgen hebben voor de diergezondheid en die zich snel kunnen verspreiden, ook over de grenzen heen. Voor dergelijke besmettelijke dierziekten is in EU- en OIE verband overeengekomen deze te bestrijden. Ook bij deze zeer besmettelijke ziekten zoals mond- en klauwzeer en vogelgriep ligt de verantwoordelijkheid in eerste instantie bij de veehouder. Deze heeft, samen met de dierenarts, de verantwoordelijkheid om bij het zien van ziekteverschijnselen zo snel mogelijk de overheid op de hoogte te stellen. Deze zogenaamde 'early warning' kan een mogelijke uitbraak zoveel mogelijk beperken. Uitbraken van besmettelijke dierziekten kunnen echter niet door de veehouder alleen worden voorkomen of bestreden. Het voorkomen en bestrijden van zeer besmettelijke dierziekten is daarom net zo goed een taak van de overheid. Er is daarom een Europese bestrijdingsplicht, mede omdat deze ziekten grote socio-economische of volksgezondheidsgevolgen kunnen hebben en een grote invloed hebben op andere EU-lidstaten en de internationale handel in dieren en producten van dierlijke oorsprong. Er bestaat in Nederland een hoog diergezondheidsniveau op het gebied van zeer besmettelijke dierziekten. Ook is er de afgelopen jaren veel ervaring opgedaan om bij een uitbraak van zo'n ziekte snel en krachtig en met succes op te treden.

Preventie

Preventieve maatregelen worden deels genomen op eigen initiatief van houders en deels opgelegd door de overheid. De houders van dieren (professioneel en hobby, primaire bedrijven, maar ook handelaren en transporteurs) zijn zelf verantwoordelijk voor de gezondheid van hun dieren en moeten daarom maatregelen nemen om te voorkomen dat hun dieren ziek worden. Met name in sectoren waar preventieve maatregelen een directe relatie hebben met de bedrijfsresultaten, bijvoorbeeld in de intensieve veehouderij, nemen bedrijven maatregelen om de insleep van dierziekten te voorkomen. In deze sectoren zijn strenge hygiënemaatregelen een vanzelfsprekend onderdeel van de bedrijfsvoering. Daar waar een dergelijke directe relatie ontbreekt, zoals bijvoorbeeld in de schapenhouderij of veehandel, zijn geen of weinig spontane initiatieven op het gebied van preventie. Daarnaast zijn er overheidsmaatregelen, deels nationaal en deels Europees, waarmee de insleep en verspreiding van dierziekten wordt verhinderd. Deze laatste regels zijn met name gericht op zeer besmettelijke dierziekten en betreffen onder meer regels voor vaccinatie, certificeringvoorwaarden bij vervoer van dieren en producten tussen verschillende landen, regels voor het reinigen en ontsmetten van veewagens, regels voor het verzamelen van dieren en de identificatie en registratie van dieren.

Veel van de overheidsregels zijn ontwikkeld en ingevoerd naar aanleiding van dierziektecrises. Langdurige preventiemaatregelen opleggen is niet eenvoudig gebleken, het draagvlak voor de regels blijkt na een crisisperiode snel te verdwijnen. Ook is er slechts een beperkt collectief verantwoordelijkheidsgevoel in de sector voor de preventie van dierziekten. Een veehandelaar voelt zich niet automatisch verantwoordelijk voor de gezondheid van de dieren op de bedrijven waar hij dieren ophaalt of aflevert. Draagvlak en spontane naleving van de door LNV ingevoerde preventieregels blijkt beperkt. Ook de handhaving van deze regels is ingewikkeld en arbeidsintensief. Toch is het van cruciaal belang dat alle partijen zich bewust zijn van het belang van preventie. Het voorkomen van een ziekte is in alle opzichten beter dan het achteraf bestrijden van de ziekte. Dit geldt voor zowel de financiële kant als voor de sociaal-maatschappelijke gevolgen van een uitbraak van een dierziekte. De preventie van dierziekten bekijkt de volle breedte; van het voorkómen dat een dier ziek wordt op de boerderij tot aan grenscontroles door de overheid. Daarom wordt de huidige preventieregelgeving herzien. Concreet voor de commerciële sector betekent dit in de komende jaren o.a. werken aan preventiemaatregelen voor het toestaan van het verzamelen van dieren, het beperken van risicovolle diercontacten en het reinigen en ontsmetten van de veewagens.

Vaccinatie

Hoewel niemand bezwaar had tegen het eten van vlees of melk van gevaccineerde dieren, is in de jaren negentig voor een aantal zeer besmettelijke ziekten zoals klassieke varkenspest en mond- en klauwzeer het non-vaccinatiebeleid aangenomen. De voordelen van vaccinatie wogen niet meer op tegen de nadelen. Het vaccineren kostte veel geld en omdat er geen onderscheid gemaakt kon worden tussen gevaccineerde en besmette dieren werd de handel belemmerd. Er werd destijds ook aangenomen dat een cordon sanitaire rond Europa goed genoeg was om ons tegen uitbraken van dierziekten te beschermen en dat, mocht er toch een dierziekte uitbreken, we deze uitbraak snel in de kiem zouden kunnen smoren. Beide veronderstellingen zijn niet juist gebleken. In de afgelopen tien jaar zijn er alleen al in Nederland vier grote uitbraken van besmettelijke dierziekten geweest (KVP, MKZ, vogelgriep en blauwtong). Bij het bestrijden van de meeste besmettelijke dierziekten wordt preventief ruimen van gezonde dieren in een cirkel rond de besmetting als belangrijke bestrijdingsmaatregel gezien. Dit stuitte meer en meer op grote maatschappelijke weerstand en de roep om vaccinatie bij grote uitbraken van besmettelijke dierziekten in Nederland klinkt steeds harder. Vaccinatie kan het preventief ruimen van gezonde dieren voorkomen. De ontwikkeling op het gebied van vaccins en diagnostiek heeft er voor gezorgd dat een van de bezwaren tegen vaccinatie - het feit dat geen onderscheid gemaakt kon worden tussen besmette en gevaccineerde dieren - inmiddels voor een aantal belangrijke dierziekten niet meer bestaat. Al deze ontwikkelingen hebben het denken over een strikt non-vaccinatiebeleid sterk beïnvloed en hebben een nuancering van dit beleid nationaal en Europees veroorzaakt.

Een van de maatregelen om de veestapel te beschermen tegen een besmettelijke dierziekte is preventieve vaccinatie. Dit is voor enkele dierziekten wel mogelijk en voor anderen (nog) niet. In het geval van een ziekte als Newcastle disease bij pluimvee is preventieve vaccinatie al zeer lang verplicht. Voor vogelgriep bij pluimvee en andere vogels is het nu ook mogelijk om preventief te vaccineren. Echter voor andere dierziekten zoals Afrikaanse varkenspest is dit nog niet mogelijk, omdat er geen vaccin beschikbaar is. Daarbij kan het ook zo zijn dat de beschikbare vaccins soms nog niet optimaal toepasbaar zijn, zoals bijvoorbeeld de vogelgriepvaccinatie. Hierbij moeten de dieren individueel meerdere malen geïnjecteerd worden. Dit is bij een uitbraak van vogelgriep niet praktisch uitvoerbaar. Er wordt momenteel onderzoek gedaan naar een methode van massa-applicatie die in een crisissituatie toepasbaar is. Ook kan het zijn dat de werkzaamheid van vaccins nog niet optimaal is.

De afgelopen jaren heeft Nederland zich ingezet om binnen de Europese regelgeving vaccinatie tijdens een uitbraak van een besmettelijke dierziekte mogelijk te maken als alternatief voor het ruimen van dieren, de zogenaamde nood-vaccinatie. Hoewel hier al het één en ander bereikt is, wil Nederland de mogelijkheden voor vaccineren als bestrijdingsstrategie verder vergroten om tegemoet te komen aan de wensen uit de maatschappij. Een van de problemen bij noodvaccinatie die verder aangepakt dienen te worden, zijn de beperkingen voor de vermarkting van producten van dieren die wegens een bestrijdingsprogramma zijn gevaccineerd (zoals de verplichting de producten van een gevaccineerd dier gescheiden te houden van producten van niet-gevaccineerde dieren, de zogenaamde 'kanalisatieverplichting').

In de komende jaren zal de overheid samen met het bedrijfsleven onderzoek blijven doen naar nieuwe vaccins en de toepassing van deze vaccins, het ontwikkelen van testen en diagnostiek en het uitwerken van vaccinatiestrategieën. Ook zal de overheid blijven lobbyen in de EU en bij landen buiten de Europese Unie en het bedrijfsleven blijven faciliteren bij de afzet van de producten van de gevaccineerde dieren.

Identificatie en registratie

Een ander noodzakelijk instrument om dierziekten effectief te kunnen bestrijden is een goed identificatie- en registratiesysteem. Waar deze voor runderen, varkens en pluimvee al goed ontwikkeld is, is de identificatie en registratie in de schapen- en geitensector op dit moment nog onvoldoende geregeld.

OIE-Compartimentering

De OIE-compartimentering is een nieuw en kansrijk instrument op diergezondheidsgebied. OIE-compartimentering scheidt (potentieel) besmette van niet besmette dieren. Een compartiment bestaat uit een of meer bedrijven die onder één bioveiligheidssysteem werken. Toepassing van bioveiligheidsmaatregelen en goede identificatie zorgt in een dergelijk systeem, binnen strikte randvoorwaarden, voor scheiding van (potentieel) besmette en niet-besmette dieren en hun producten. Een compartiment brengt dus een functionele scheiding aan. Het kunnen aanbrengen van een dergelijke scheiding speelt met name als het compartiment gelegen is binnen een aangewezen besmet gebied.

De OIE-compartimentering is daarmee een aanvulling op de tot nu toe gehanteerde geografische scheiding van (potentieel) besmette en niet besmette dieren.

Op dit moment is er zowel nationaal als internationaal de wil om de toepassing van OIE-compartimentering concreet te gaan onderzoeken. Het initiatief hiervoor ligt bij het bedrijfsleven. De overheid toetst of het bedrijf voldoet aan de criteria. Bij een mogelijke toepassing ervan werken bedrijfsleven en overheid samen.

Maatwerk bij zeer besmettelijk dierziekten

Preventie en bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten bij commercieel gehouden dieren raakt vrijwel alle andere diercategorieën. Waar in het verleden deze categorieën onder dezelfde overheidsregels en maatregelen vielen als de commercieel gehouden dieren, is in de maatschappij veel weerstand hiertegen ontstaan en groeide de vraag om maatwerk. Ook in het nieuwe diergezondheidsbeleid blijft het vanzelfsprekend om het preventie- en bestrijdingsbeleid af te stemmen met alle belanghebbenden. Voor zover mogelijk wordt maatwerk geleverd. Dit is verder uitgewerkt bij de andere diercategorieën in deze agenda.

Monitoring en surveillance

Om risico's voor de volksgezondheid en (externe) effecten van dierziekten te minimaliseren is het van groot belang een goed werkend monitoringsysteem in Nederland operationeel te hebben. Dit heeft tot doel onbekende of nieuwe ziektebeelden, of bekende aandoeningen die normaal gesproken niet voorkomen maar zeer bedreigend zijn, zo vroeg mogelijk te signaleren. Daarom is het van belang trends en ontwikkelingen in dierziekten en diergezondheid mede in het licht van welzijn en duurzaamheid van de dieren te volgen. Een breed opgezet netwerk, waarbij onder meer veehouders, de Gezondheidsdienst voor Dieren, de VWA en het CIDC betrokken zijn, met daartoe toereikende instrumenten en expertise is hierbij een vereiste.

Informatie en communicatie

Het is het van belang dat de houder van een dier voldoende kennis heeft om de verschijnselen van besmettelijke dierziekten tijdig te kunnen herkennen en vervolgens te kunnen melden aan de overheid. Informatie en voorlichting over de symptomen van dierziekten zijn daarom essentieel. Ook voorlichting over preventiemaatregelen die de houder bijvoorbeeld zelf kan nemen is van belang.

Mensen reizen steeds meer en verder en bezoeken daarbij ook landen waar besmettelijke dierziekten voorkomen. Zo komt bijvoorbeeld MKZ in meer dan 100 landen op de wereld voor. De reiziger is zich vaak niet bewust van het voorkomen van besmettelijke dierziekten en van de noodzaak om te voorkomen dat een ziekte naar Nederland wordt gebracht.

Basale (natuurlijke) weerstand

In de veehouderij is tot nu toe weinig aandacht geweest voor het fokken van dieren met een verhoogd basaal (natuurlijk) weerstandsvermogen. Recent zijn in de veehouderij enkele

onderzoeken gestart gericht op robuustheid van dieren. Hoewel versterking en betere benutting van natuurlijke weerstand weinig soelaas biedt voor de bescherming tegen ernstige besmettelijke dierziekten zoals mond en klauwzeer, zijn er wel aanwijzingen voor een verhoogde bescherming tegen bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen en een hogere effectiviteit van vaccinatie. De precieze werkingsmechanismen en toepassingsmogelijkheden van 'natuurlijke weerstand' zijn nog niet bekend.

Structuur van de veehouderij

Een zeer belangrijke factor die van invloed is op de gezondheid van commercieel gehouden dieren is de structuur van de veehouderij. De veehouderij in Nederland is jarenlang als economische succesformule gezien, maar kent ook zijn beperkingen. De hoge veedichtheid in sommige gebieden, de grote mate van (internationaal) transport en de afhankelijkheid van import en export maken de veehouderij in Nederland zeer kwetsbaar en deze kwetsbaarheid lijkt toe te nemen. Er zijn aspecten van de intensieve veehouderij die een grote mate van kwetsbaarheid voor dierziekten inhouden. Zo is er disbalans tussen de productie van biggen in de zeughouderij en het aantal mestplekken in Nederland. Dit leidt tot export van de meeste biggen, met name naar Duitsland. Als de export van biggen door een uitbraak van een dierziekte onmogelijk is, is er al heel snel een groot overschot aan biggen. Dit leidt via huisvestingsproblemen tot dierenwelzijn- en diergezondheidsproblemen. Ook bij andere sectoren, zoals de kalverhouderij, spelen diergezondheidsrisico's die te maken hebben met de structuur van de sector. Nederland mest veel kalveren afkomstig uit andere landen. Als er in zo'n land een dierziekte uitbreekt bij runderen, dan is de kans aanwezig dat er besmette dieren in Nederland binnen komen. Het ligt niet binnen de ambitie van deze agenda om de discussie over de structuur van de veehouderij opnieuw te starten. We kunnen echter de ogen ook niet sluiten voor de vele problemen op het gebied van diergezondheid die deze structuur met zich mee kan brengen. Dit soort aspecten verdienen dan ook nadrukkelijk de aandacht.

Doelstellingen

- Het bedrijfsleven ziet de preventie van dierziekten als absolute prioriteit en deze is verder geoptimaliseerd. Daardoor zijn de risico's op insleep van een dierziekte geminimaliseerd en blijft de omvang van een mogelijke dierziekteuitbraak beperkt.
- Dierziektebestrijding is afgestemd op de maatschappelijke wensen.
- Bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen zijn zoveel mogelijk teruggedrongen en de rollen van overheid en bedrijfsleven zijn helder.
- Overheidsstimulering van een duurzame veehouderij waarin diergezondheidsbeleid een volwaardige plaats heeft.

Te bereiken resultaten

Ik wil samen met de sector aan de slag om het volgende te bereiken:

- In 2008 is verkend welke rol de overheid moet spelen op het gebied van bedrijfsgebonden ziekten. Er is dan een gezamenlijk plan opgesteld door het bedrijfsleven, de overheid en andere belanghebbenden over de vermindering van bepaalde bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen. In dit plan worden concrete doelen gesteld die op langere termijn moeten worden behaald.
- In 2008 is het pakket van preventieregels herzien en daarmee is het risico op insleep van een dierziekte geminimaliseerd. Het preventiebeleid is zoveel mogelijk door het bedrijfsleven zelf ontwikkeld zonder overheidsregelgeving.
- Reizigers zijn voldoende op de hoogte van het risico van de insleep van ziekten en hoe zij dit risico kunnen verkleinen.
- In 2009 is het identificatie en registratiesysteem voor schapen en geiten op orde.
- In 2008 zijn er goede mogelijkheden voor vaccinatiestrategieën bij bestrijding van zeer besmettelijke dierziekten (waarvoor een vaccin beschikbaar is) als alternatief voor het ruimen van dieren. Deze strategieën zijn afgestemd met de Europese Unie.
- In 2009 is binnen de EU vaccinatie bij uitbraken van zeer besmettelijke dierziekten een algemeen geaccepteerde strategie. Belemmeringen voor de afzet van de producten van deze gevaccineerde dieren zijn zoveel mogelijk weggenomen.
- In 2009 is binnen de EU OIE-compartimentering een geaccepteerd instrument naast en ter aanvulling op zonerings bij dierziektebestrijding.

- In 2013 is uit onderzoek gebleken wat de mogelijkheden zijn van het verhogen van de basale (natuurlijke) weerstand om de diergezondheid in de veehouderij te verbeteren. Indien er praktische mogelijkheden zijn, wordt er door het bedrijfsleven in samenwerking met de overheid een plan ontwikkeld om deze mogelijkheden in de praktijk te brengen.
- Van 2007-2015 krijgt het aspect diergezondheid een belangrijke plaats in de discussies over de structuur van de veehouderij.

Acties

Acties voor de sector

Ik doe een oproep aan sector om de komende jaren (2007-2015) een aantal acties uit te voeren.

Bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen

- 2007-2015: vermindering van belangrijke bedrijfsgebonden dierziekten, onder meer ter uitvoering van een door de betrokken sector opgesteld plan hiervoor.
- 2007-2015: bij de ontwikkeling van nieuwe houderijsystemen wordt nadrukkelijk rekening gehouden met diergezondheid. Zie ook het hoofdstuk integraal ontwerpen in de Nota Dierenwelzijn.

Preventie

- 2008-2010: het opzetten van kwaliteitssystemen met daaraan gekoppeld preventiemaatregelen, om een hoog niveau van dierziektepreventie te garanderen en risicobewust ondernemerschap te stimuleren.
- 2008-2010: ontwikkelen van systemen voor de reiniging en ontsmetting van veewagens die verder worden verwezenlijkt.
- 2008-2009: ontwikkelen van een plan om in het binnen- en het buitenland het aantal verzamelslagen te verminderen, uit oogpunt van diergezondheid en dierenwelzijn (zie ook Nota Dierenwelzijn).

Bestrijding

- 2008-2015: communicatie naar de achterban over de dierziektebestrijding en de maatregelen in tijden van een crisis.
- 2008-2015: input leveren aan overheid voor het vormgeven van de maatregelen in tijden van een crisis.

Vaccinatie

- 2007-2008: afspraken maken over de afzet van producten van dieren die in het kader van bestrijding of preventie zijn gevaccineerd.

Natuurlijke weerstand

- 2007-2015: onderzoeken hoe de natuurlijke weerstand ingezet kan worden in het verbeteren van de gezondheid van de dieren.

Structuur veehouderij

- 2007-2015: de structuur van de houderij wordt op onderdelen ter discussie gesteld om de diergezondheid te verbeteren en om de huidige risico's van dierziekte-insleep te verminderen.

Acties voor de sector samen met de overheid

In samenwerking met de sector wil ik de volgende acties uitvoeren:

Bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen

- In 2008 samen met de rundvee-, pluimvee-, varkens-, schapen- en geitensectoren een verkenning uitvoeren naar de rol van de overheid bij bedrijfsgebonden ziekten.
- In 2008 samen met de rundvee-, pluimvee-, varkens-, schapen- en geitensectoren een plan opstellen over de vermindering van belangrijke bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen.

Preventie

- In 2008 maken de overheid en het bedrijfsleven afspraken over het zelfstandig invoeren van preventiemaatregelen door de sector. De uitvoering van deze afspraken geschiedt in 2009-2011.
- In 2012 een evaluatie uitvoeren van de werking van de nieuwe preventieregelgeving en preventiemaatregelen.
- 2008-2009: onderzoeken in hoeverre diercontacten, die een gevaar vormen voor insleep en verspreiding van dierziekten, verder beperkt kunnen worden
- 2008-2009: het systeem van identificatie en registratie van schapen en geiten op orde brengen middels een elektronisch I&R systeem.
- 2008-2015: het systeem van identificatie en registratie actueel houden en mogelijk uitbouwen.

Bestrijding

- 2008-2009: categoriseren van dierziekten waarmee de verantwoordelijkheidsverdeling duidelijk wordt voor de bestrijding van dierziekten, zie hoofdstuk 4.3.
- 2008: bedrijfsleven en overheid brengen met behulp van een pilot de consequenties van OIE-compartimentering in kaart.
- 2009-2013: bedrijfsleven en overheid geven ieder invulling aan hun respectievelijke aandeel in OIE-compartimentering.
- 2008-2010: verkennen hoe de *early warning* systematiek verder kan worden verbeterd.
- 2009-2010: verkennen in hoeverre de inbreng van de stakeholders in tijden van dierziekte-uitbraken beter kan worden benut in de besluitvorming over de bestrijding.

Vaccinatie

- 2007-2015: bij landen binnen en buiten de EU lobbyen voor het wegnemen van belemmeringen voor de afzet van producten van dieren die in het kader van bestrijding of preventief zijn gevaccineerd.
- 2007-2015: samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven om nieuwe en betere vaccins en diagnostische middelen op de markt te brengen.
- 2007-2015: blijvende inzet voor de verbetering van de internationale standaarden in OIE-verband en relevante wetgeving in EU-verband op het gebied van vaccinatie.

Natuurlijke weerstand

- 2009-2015: één of meer pilotstudies en praktijkleernetwerken (zgn. communities of practice) starten, waarin onderzoekers en veehouders een lerende innovatiecyclus doorlopen en beschikbare kennis gecommuniceerd wordt.
- 2015: de balans over de kennis over basale (natuurlijke) weerstand wordt opnieuw opgemaakt en – indien mogelijk - ontwikkelt het bedrijfsleven vervolgens in samenwerking met de overheid een plan van aanpak om deze mogelijkheden in de praktijk te brengen. Als planvorming niet mogelijk is, wordt de noodzaak van verder onderzoek in beeld gebracht.

Structuur van de veehouderij

- 2008-2015: bij maatschappelijke en politieke discussies over de structuur van de veehouderij het aspect diergezondheid sterk en krachtig inbrengen als één van de centrale thema's waar over gesproken moet worden.

Acties voor de overheid

De komende jaren voer ik zelf de volgende acties uit:

Preventie

- 2007: De herziening van de preventieregelgeving wordt afgerond.
- 2008: De herziening van het handhavingsbeleid van preventieregels wordt afgerond.

Bestrijding

- 2008-2015: het bestrijdingsbeleid via de beleidsdraaiboeken geactualiseerd houden. Dit beleid afstemmen op de maatschappelijke behoeftes. Dit houdt in: meer maatwerk, meer alternatieven voor (preventief) ruimen en het opbouwen van een brede maatschappelijke steun.

- 2008-2015: regelmatig blijven oefenen van de beleidsdraaiboeken met de crisisorganisatie.
- 2007-2015: er worden goede afspraken gemaakt over de aanpak van de bestrijding van besmettelijke dierziekten met de buurlanden en andere relevante lidstaten. Waar nodig wordt er samen geoefend.
- 2007-2015: voortdurende inzet in internationaal verband om de Nederlandse visie zoveel mogelijk geaccepteerd te krijgen.

3.5 Dieren in de natuur en bedreigde gehouden dieren

Inleiding

Het doel van het natuurbeleid is om duurzame populaties in stand te houden en de biodiversiteit te bevorderen. Het creëren van de ecologische hoofdstructuur, waarbij onder andere natuurgebieden met elkaar verbonden worden door het realiseren van robuuste verbindingen, is hierbij een belangrijke pijler.

Wilde dieren laten we zoveel mogelijk met rust. Ziekte en sterfte zijn aspecten van het leven van een dier in de natuur. Vanuit natuurbeschermingsoogpunt is het laten uitwoeden van een besmettelijke dierziekte onder wilde dieren dan ook vanzelfsprekend. Vaak zal de ziekte dan vanzelf uitdoven en herstelt een populatie zich ook vanzelf.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de relatie tussen het natuurbeleid en diergezondheid. Daarbij gaat het over de volgende categorieën dieren: de wilde beschermde dieren, de wilde grote grazers en de bedreigde gehouden dieren.

Wilde beschermde dieren

Vrijwel alle van nature in Nederland voorkomende zoogdieren, vogels, vissen, amfibieën en reptielen zijn beschermd. Ten aanzien van beschermde soorten geldt, dat menselijk ingrijpen zoveel mogelijk wordt beperkt. Het toestaan van menselijke interventies gebeurt slechts op grond van bepaalde belangen. Dit is geregeld in de Flora- en faunawet.

Wilde grote grazers

In de zogenaamde 'grote eenheden natuur', zoals beschreven in de Leidraad Grote Grazers, hebben grote grazers de juridische status van 'niet-gehouden dieren'. Op dit moment betreft dit de gebieden Oostvaardersplassen, Veluwezoom en Nationaal Park Zuid-Kennemerland. In deze gebieden wordt de ruimte gegeven aan natuurlijke processen en leven grote grazers als heckrunderen, Schotse hooglanders en konikpaarden ecologisch gezien als wilde dieren. Hierdoor ontwikkelt een populatie zich op een zo natuurlijk mogelijke manier. In overige natuurgebieden worden grote grazers als gehouden dieren ingezet voor het beheer van het gebied. Wat betreft het beleid ten aanzien van diergezondheid vallen deze dieren onder hetzelfde regime als gehouden landbouwhuisdieren.

Bedreigde gehouden dieren

Hierbij gaat het om dieren die in het wild niet of nauwelijks meer voorkomen en een internationale beschermingsstatus hebben⁷.

Huidige situatie en problemen verkend

Het beleid ten aanzien van dierziekten en natuur heeft de afgelopen jaren door ervaringen met crises steeds verder vorm gekregen. In verschillende draaiboeken is opgenomen hoe met natuurterreinen en dieren in de natuur tijdens diercrises moet worden omgegaan. Daarbij zijn de belangrijkste uitgangspunten:

Creëren van rust

Bij een uitbraak van een dierziekte is de vuistregel het creëren van rust voor wilde beschermde dieren en wildlevende grazers. Door rust te creëren voorkom je dat wilde dieren of vogels zich over grote afstanden verplaatsen en mogelijk een rol spelen bij verdere verspreiding van een dierziekte.

Met het oog op behoud van de biodiversiteit en om de rust te bewaren, ruimen we wilde dieren (ook de wilde grazers) niet massaal wanneer we een besmettelijke dierziekte bestrijden door *stamping out*⁸. Door de dieren af te schieten zou het aantal dierbewegingen toenemen, waardoor de kans op verdere verspreiding van de dierziekte alleen maar toeneemt. Bovendien is het vrijwel onmogelijk om alle wilde dieren in een populatie af te schieten.

Wél kan het bij klassieke varkenspest nodig zijn om in een bepaald stadium het aantal voor de ziekte gevoelige dieren te verkleinen. Dat kan óf door orale vaccinatie van wilde zwijnen of door

⁷ Soorten op bijlage A van de CITES verordening, m.u.v. soorten die op relatief grote schaal worden gefokt, en/of soorten behorend tot de categorieën critically endangered (CR), extinct in the wild (EW). Endangered (EN) of Vulnerable (VU) op de mondiale rode lijst van de IUCN.

⁸ Zie begrippenlijst

verkleining van de populatie door gereguleerd gericht afschot. Dit moet dan worden afgewogen tegen de verstoring van de rust die dit veroorzaakt.

Andere maatregelen om rust te creëren kunnen zijn: het afsluiten van natuurterreinen voor publiek, het compartimenteren van natuurgebieden om migratie van wilde dieren tegen te gaan, het opschorten van werkzaamheden in de natuur, een verbod op jacht en beheer- en schadebestrijding, het ontraden van recreatieve activiteiten etc. In de beleidsdraaiboeken is nader uitgewerkt hoe deze maatregelen in te zetten.

Uitzonderingen ruimingen

Bij het bestrijden van een dierziekte door *stamping out* waarbij alle vatbare dieren in een cirkel rond een besmettingshaard worden geruimd, zijn diersoorten die in het wild niet of nauwelijks meer voorkomen⁹ uitgezonderd van de ruimingen. Voorwaarde is dat de dieren in quarantaine gaan en er de nodige maatregelen genomen zijn voor reiniging en ontsmetting. De soorten die voor deze uitzondering in aanmerking komen, hebben een bijzondere internationale beschermingsstatus.

De ambitie voor het diergezondheidsbeleid voor dieren in de natuur ligt op het vlak van preventie, monitoring en risicoanalyse en –communicatie.

Preventie

Op basis van huidige wetenschappelijke kennis lijkt de kans dat besmettelijke dierziekten in Nederland vanuit de wilde populatie worden overgedragen op landbouwhuisdieren erg klein¹⁰. Wanneer men bij de inrichting van robuuste verbindingen kiest voor verwevenheid van agrarische functies en natuurfuncties neemt de kans op overdracht van besmettelijke dierziekten tussen gehouden dieren en wilde dieren toe. Aangezien de gevolgen van zo'n uitbraak erg groot kunnen zijn, willen we deze kans zoveel mogelijk minimaliseren.

Monitoring

Hoewel dierziekten in natuurlijke populaties vaak uitdoven, gebeurt dit niet altijd. Een goed beeld van de mate van voorkomen van besmettelijke dierziekten ontbreekt op dit moment. Om adequaat te kunnen handelen in 'oorlogstijd,' maar ook in 'vredestijd', is informatie nodig over de mate waarin besmettelijke dierziekten voorkomen.

Risicoanalyse en risicocommunicatie

De meningen over de rol van wilde dieren bij de verspreiding van dierziekten lopen ver uiteen. De commerciële dierhouderij maakt zich grote zorgen over mogelijke risico's op verspreiding van besmettelijke dierziekten door dieren in de natuur. Zeker als het gaat om de realisatie van de ecologische hoofdstructuur en robuuste verbindingen. De risico's die veehouders noemen zijn onder meer de mogelijke risico's op verdere verspreiding van dierziekten door wilde paarden en runderen, wilde zwijnen en (trekkende water)vogels.

De natuurorganisaties maken zich daarentegen zorgen over het overslaan van dierziekten vanuit de sector op gezonde wilde populaties.

Dit wederzijdse wantrouwen leidt tot polarisatie tussen maatschappelijke groepen en tot afname van het draagvlak voor natuurbeleid.

Doelstellingen

- Verbeteren van monitoring van besmettelijke dierziekten in natuurlijke populaties.
- Verbeteren van de risicocommunicatie over risico's van dierziekten in natuurlijke populaties.
- Verbeteren van de afstemming van het diergezondheids- en het natuurbeleid:
 - Inrichting van robuuste verbindingzones mede baseren op dierziekerisico's.
 - Natuurbelangen worden vanzelfsprekend meegewogen in bestrijdingsmaatregelen.
- Het verbeteren van de handhaving van het beleid dat wilde zwijnen alleen binnen de Veluwe en de Meinweg voor mogen komen (zogenaamd 'nulstandsbeleid').

⁹ Soorten op bijlage A van de CITES verordening, m.u.v. soorten die op relatief grote schaal worden gefokt, en/of soorten behorend tot de categorieën critically endangered (CR), extinct in the wild (EW), Endangered (EN) of Vulnerable (VU) op de mondiale rode lijst van de IUCN.

¹⁰ Robuuste verbindingen en wilde hoefdieren, Alterra-rapport 1506, 2007 (zie bijlage Geraadpleegde bronnen)

Te bereiken resultaten

Ik wil samen met de provincies, de natuurorganisaties en de veehouderijsector aan de slag om het volgende te bereiken:

- In 2015 is de mate van het voorkomen van dierziekten in natuurlijke populaties bekend.
- In 2015 zijn de risico's op verspreiding van dierziekten door wilde dieren bekend.
- In 2015 is de maatschappelijke opinie evenwichtiger door onderscheid tussen harde risico's en beleefde risico's.
- In 2015 zijn bij de inrichting van robuuste verbindingen en de ecologische hoofdstructuur maatregelen getroffen die risico's op verspreiding van dierziekten door wilde dieren tegengegaan.
- In 2010 is de handhaving van het nulstandbeleid voor wilde zwijnen verbeterd.
- In de planperiode worden bij besluitvorming rond dierziekten(crises) natuurbelangen en biodiversiteitsdoelstellingen goed meegewogen.

Acties

Acties voor de overheid samen met natuurorganisaties en kennisinstellingen

In samenwerking met belanghebbenden wil ik de volgende acties uitvoeren:

- In 2008 afronden van een verkenning naar de uitbreiding van de monitoring en de coördinatie. Een coördinatierol van het Dutch Wildlife Health Centre¹¹, in samenwerking met kennisinstellingen op het gebied van ecologie, epidemiologie en diergeneeskunde, wordt hierbij onderzocht.
- In 2009-2010 opstellen van een monitoringsplan en een communicatieplan om de bestaande monitoring van de mate van voorkomen van besmettelijke dierziekten in wilde populaties en vogels uit te breiden.
- In 2010-2011 stelt de overheid, samen met commerciële dierhouders en natuurorganisaties een communicatieplan op om op basis van risico-analyse en monitoring de werkelijke risico's in beeld te krijgen, het maatschappelijk beeld ten aanzien van de rol van wilde dieren bij de verspreiding van dierziekten meer in evenwicht te krijgen en hierdoor de communicatie tussen de partijen te verbeteren.
- 2007-2015: provincies maken samen met de veehouderijsector een gezamenlijk inrichtingsplan per robuuste verbinding om mede op basis van risico-analyse de risico's op de verspreiding van dierziekten door wilde dieren tegen te gaan. Mogelijke maatregelen zijn: voorkomen van directe contacten tussen wilde dieren en landbouwhuisdieren door zonerings- of afschermingsmaatregelen (varkens met vrije uitloop tijdelijk binnen; tijdelijk opstellen koeien, afrasteren agrarische bedrijven of natuurgebieden). Deze plannen en de daarbij behorende verantwoordelijkheidsverdeling wordt op bestuurlijk niveau tussen terreinbeheerders, agrariërs, rijk en provincies vastgelegd.
- 2007-2015: de beheersbaarheid van een uitbraak van een dierziekte wordt meegenomen bij de inrichting van de ecologische hoofdstructuur.

Acties voor de overheid

- 2007-2015: aandacht voor een verhoogde inzet van provincies bij de realisatie van het nulstandbeleid wilde zwijnen. Uitgezonderd zijn de leefgebieden voor wilde zwijnen, de Veluwe en de Meinweg.

¹¹ zie begrippenlijst

3.6 Paarden

Inleiding

De Nederlandse paardensector is een sterk groeiende en belangrijke economische sector. Er zijn naar schatting 350.000 tot 500.000 paarden en pony's in Nederland en zo'n 450.000 actieve paardensportbeoefenaren. Het is een zeer diverse sector die in grote lijnen in te delen is in drie deelsegmenten: de fokkerij, de handel en de sport en recreatie. Bij alle deelsegmenten spelen verschillende toeleveranciers, zoals ruitersportzaken, hoefsmeden, dierenartsen en stallenbouwers een belangrijke rol.

In Nederland worden er geen paarden gehouden voor de vleesproductie, maar uiteindelijk worden veel paarden, uit alle drie de segmenten, wel opgegeten. In Nederland zelf worden er weinig paarden geslacht, maar er worden wel paarden naar het buitenland gebracht en daar geslacht.

De paardenhouderij is wat betreft bedrijfsvoering voor een groot deel hobbymatig en in mindere mate bedrijfsmatig. Er is een brede maatschappelijke belangstelling voor de sector en de sector heeft daardoor een ander sociaal-emotioneel karakter dan de gangbare agrarische sectoren. Het aanspreekpunt is de Sectorraad Paarden, een koepel waarin verschillende organisaties uit de deelsegmenten zijn vertegenwoordigd. Op deze manier wil de Sectorraad Paarden de gezamenlijke belangen van de paardensector behartigen.

Huidige situatie en problemen verkend

Op het gebied van diergezondheid is er bij paarden een tweedeling te maken in de problemen die er kunnen spelen. Enerzijds zijn er de diergezondheidsproblemen die op het niveau van het individuele paard spelen en anderzijds zijn er diergezondheidsproblemen die een probleem op populatieniveau geven of een risico voor de volksgezondheid met zich meebrengen.

Voor diergezondheidsproblemen op individueel niveau zal de oorzaak vaak liggen in huisvesting, voeding, fokkerij en gebruik van paarden. Voor diergezondheidsproblemen op individueel niveau is er dus een duidelijk raakvlak met de Nota Dierenwelzijn. Het is niet bekend in welke mate dit soort gezondheidsproblemen voorkomt.

Bij de ziekten die een probleem geven op populatieniveau of een risico voor de volksgezondheid zijn gaat het om besmettelijke ziekten. Hier liggen de problemen op een ander vlak. De paardensector in Nederland is nog nooit geconfronteerd met een uitbraak van een bestrijdingsplichtige (zeer) besmettelijke ziekte. Door de groei van de sector, globalisering, klimaatverandering en de vele internationale contacten in de paardensector is het echter niet ondenkbaar dat in de (nabije) toekomst een exotische besmettelijke paardenziekte in Nederland opduikt. Een voorbeeld van zo'n ziekte is Afrikaanse paardenpest.

Omdat de (zeer) besmettelijke paardenziekten vooral exotische ziekten betreft, zijn dierenartsen en houders meestal onbekend met de ziektebeelden. Hierdoor kan het langer duren voordat een ziekte onderkend wordt, waardoor de ziekte zich ongemerkt kan verspreiden.

De sector is zich wellicht onvoldoende bewust van de mogelijke gevolgen van een uitbraak. Omdat het paard een heel andere rol in de samenleving heeft dan productiedieren, zal het moeilijk zijn om sommige maatregelen te treffen die nodig zijn om de ziekte te kunnen bestrijden.

Problemen in een goede en effectieve bestrijding van besmettelijke paardenziekten zijn ook te verwachten, omdat de randvoorwaarden in de paardensector minder ver ontwikkeld zijn. Zo is het identificatie- en registratiesysteem (I&R) in de paardensector in zijn huidige vorm, in tegenstelling tot de I&R systemen van de andere dierlijke sectoren, niet te gebruiken voor dierziektebestrijding. En in tegenstelling tot de andere sectoren, zijn er met de paardensector geen afspraken gemaakt over een verdeling van de kosten die samenhangen met de bestrijding van een zeer besmettelijke dierziekte.

Naast de ziekten die alleen voor paarden besmettelijk zijn, bestaan er ook paardenziekten die een gevaar kunnen vormen voor de volksgezondheid (zogenaamde 'zoönosen'). De bovenstaande problemen voor een goede en effectieve bestrijding gelden ook voor dit soort ziekten. Echter door de rol die het paard in de samenleving heeft en het gebruikelijke nauwe

contact dat mensen met paarden hebben, zal een uitbraak van zo'n ziekte nog grotere gevolgen hebben.

Ondanks de geldende regels voor transport van paarden is het risico van insleep van ziekten door transport een punt van zorg. Er zijn zeer veel internationale transportbewegingen van paarden en de paardensector heeft relatief veel vrijheid in vergelijking met andere dierlijke sectoren. Geregistreerde paarden kunnen met een speciaal veterinair certificaat de grens over. Binnen de Benelux is er voor niet-commercieel transport zelfs helemaal geen veterinair certificaat nodig. Daarbij worden niet alle transportbewegingen van paarden vastgelegd in systemen, zoals in de andere sectoren gebruikelijk is, waardoor ze niet makkelijk te traceren zijn.

Doelstellingen

- De sector is goed geïnformeerd over diergezondheid.
- Zowel LNV als de sector zijn voorbereid op mogelijke uitbraken van exotische ziekten. Eventuele diergezondheidsproblemen op individueel niveau zijn in kaart gebracht en er wordt gewerkt aan verbetering van deze problemen. De risico's van paardentransport zijn bekend en de sector handelt hiernaar.

Te bereiken resultaten

Ik wil graag met de paardensector aan de slag om het volgende te bereiken:

- De organisatie en vertegenwoordiging van de paardensector is verder ontwikkeld waardoor belangbehartiging en samenwerking effectief vormgegeven kunnen worden.
- Communicatie over gezondheid bij paarden is dusdanig ingericht dat de hele paardensector effectief bereikt kan worden.
- Voor zowel de paardensector als voor de overheid zijn de rollen en verantwoordelijkheden met betrekking tot bepaalde ziekten duidelijk en beiden kunnen deze verantwoordelijkheden invullen.
- LNV is in samenwerking met de sector goed voorbereid op de preventie en bestrijding van zeer besmettelijke paardenziekten. Dit geldt ook voor de financiering ervan.
- Er is in beeld gebracht in welke mate er diergezondheidsproblemen op individueel niveau spelen en er worden acties ondernomen om deze problemen te verminderen of op te lossen.

Acties

Acties voor de paardensector

Ik vraag aan de paardensector om de komende jaren (2007-2015) een aantal acties uit te voeren.

- In 2007-2008 werkt de Sectorraad Paarden aan een verdere professionalisering van de vertegenwoordiging van de paardensector.
- 2007-2015: voor communicatie over en het betrekken van de volledige achterban bij diergezondheidsonderwerpen wordt een communicatieplan ontwikkeld.
- 2007-2008: de sector zorgt dat ze goed voorbereid is op de rollen en verantwoordelijkheden die ze zelf heeft ten tijde van een dierziektecrisis
- 2008-2010: de diergezondheidsproblemen op individueel niveau worden meegenomen in de acties die genomen worden in het kader van welzijnsverbetering van paarden.

Acties voor de sector samen met de overheid

In samenwerking met de paardensector wil ik de volgende acties uitvoeren:

- In 2008 zorgt de sector samen met LNV voor educatie en voorlichting over paardenziekten die een probleem kunnen geven op populatieniveau of een gevaar voor de volksgezondheid met zich mee kunnen brengen. Doelgroep is hier de paardeneigenaren.
- Eind 2007 begint de Groep Gezondheidszorg Paard van de KNMvD met het ontwikkelen van leidraden voor besmettelijke paardenziekten voor dierenartsen. LNV ondersteunt dit initiatief. Dit zal bijdragen aan een betere en snelle herkenning van paardenziekten.
- In 2008-2009 gaat LNV samen met de Sectorraad Paarden kijken naar de mogelijkheden die aanpassing van het huidige I&R systeem voor dierziektebestrijding kan bieden.

- In 2008-2009 gaat de Sectorraad Paarden samen met LNV kijken wat de doelstellingen van een monitoringssysteem naar ziekten bij paarden moeten zijn en of het nodig is een monitoringssysteem te ontwikkelen.
- In 2008 zal voor bepaalde ziekten verduidelijkt en geëxpliciteerd worden hoe rollen en verantwoordelijkheden met betrekking tot die ziekten liggen. Hiervoor sluiten we aan bij de voorgenomen actie voor de categorisatie van dierziekten, zoals beschreven in hoofdstuk 4.3.
- In 2007-2008 zorgt de Sectorraad Paarden samen met LNV voor bewustwording van de sector over de risico's van de vele transportbewegingen van paarden, onder andere door communicatie over zeer besmettelijke ziekten. Waar mogelijk en nodig wordt actie ondernomen om risico's te beperken. Speerpunt hierbij is het voorkomen van insleep van dierziekten.
- In 2008-2009 doen we samen met de paardensector een verkenning naar de mogelijkheden om ook voor de paardensector te komen tot een systeem van privaat-publieke kostenverdeling bij bestrijding van een paardenziekte.

Acties voor de overheid

De komende jaren voer ik zelf de volgende acties uit:

- In 2007-2008 geeft LNV opdracht voor onderzoek naar vectorgebonden ziekten.
- 2008-2010: LNV zal daar waar mogelijk onderzoek voor het ontwikkelen van een paardenpest vaccin faciliteren.
- In 2007-2008 maakt LNV een beleidsdraaiboek voor Afrikaanse paardenpest en betreft de paardensector in de ontwikkeling van dit beleid.
- In 2007-2008 wordt in opdracht van LNV in beeld gebracht welke zoönosen in de toekomst voor Nederland van belang kunnen zijn en wat de risico's zijn.

3.7 Vissen en schaal- en schelpdieren

Inleiding

In de visserijsector bestaat onderscheid tussen het kweken van vis en het vangen van in de natuur levende vissen, op beroepsmatige wijze of op recreatieve wijze. In het laatste geval wordt de vis meestal direct weer levend teruggezet in de natuur. In de beroepsmatige visserij wordt de gevangen vis vrijwel direct na de vangst gedood en verder geschikt gemaakt voor consumptie. Diergezondheid is hier niet aan de orde. Dit ligt anders bij de viskweek (of aquacultuur) waar vissen gedurende een langere tijd onder de hoede van de viskweker zijn met als doel het produceren van een marktwaardig product.

Hoewel viskweek al eeuwen lang door vooral kleine boeren in Aziatische landen wordt uitgeoefend, is grootschalige commerciële viskweek nog maar zo'n 30 jaar oud. Stagnerende opbrengsten vanuit de visserij en een toenemende vraag naar vis voor menselijk consumptie, tezamen met technologische doorbraken, zijn er de oorzaak van dat de mondiale productie van gekweekte vis sterk groeit. Sinds 1990 neemt deze met zo'n 11% per jaar toe. Dit maakt de viskweek tot de snelst groeiende voedselproducerende sector ter wereld. De Nederlandse viskweeksector is rond 1994 het experimenteerstadium ontgroeid en er is nu sprake van een jonge, zich snel ontwikkelende bedrijfstak.

Sinds 1990 is de viskweekproductie in Nederland toegenomen van 1.500 ton tot circa 10.000 ton. Het gaat hier om de productie van met name paling en in mindere mate van meerval, tilapia en andere soorten. De Nederlandse kweekvissector is in Europa relatief klein (nog geen 1% van de Europese productie), terwijl Europa minder dan 20% van de wereldmarkt bedient. Niettemin is deze jonge sector in Nederland in ontwikkeling en heeft het de potentie om te groeien. Deze groei komt voort uit de kweek van andere vissoorten en verschuiving van productielocaties in Europa. In tegenstelling tot het buitenland wordt kweekvis niet gehouden in open systemen, maar in gesloten recirculatiesystemen. Dit zijn teeltsystemen op het land waarbij het water uit de vistanks wordt hergebruikt na mechanische en/of biologische zuivering. Naast de kweekvis heeft Nederland een omvangrijke schelpdierkweeksector. Hiervan is de mosselsector het belangrijkste. Daarnaast worden ook oesters gekweekt. De schelpdieren worden in open water gekweekt, in de Oosterschelde en de Waddenzee (samen 6.000 ha). Ook worden sinds kort tropische garnalen gekweekt.

Huidige situatie en problemen verkend

Viskweek

Omdat viskweek in Nederland vrijwel uitsluitend in gesloten systemen plaatsvindt, is de kans op de insleep en verspreiding van dierziekten gering in vergelijking met de traditionele vorm van viskweek in open systemen. In dit laatste geval staat de kwekerij in open verbinding met het natuurlijk ecosysteem waardoor er gemakkelijk ziekteoverdracht kan plaatsvinden. Bovendien kan men in het gesloten systeem de waterkwaliteit optimaal aanpassen aan de behoeften van de vis wat de kans op ziekteuitbraak verder verkleint.

Er is er sprake van een jonge bedrijfstak met vaak individueel opererende bedrijven die (nog) niet in de vorm van een geïntegreerde productieketen zijn georganiseerd. Kennis, met name op het gebied van preventieve gezondheidszorg en optimalisering van de waterkwaliteit, ontbreekt vaak. Ook dierenartsen hebben vaak maar in beperkte mate kennis over visziekten. Daarnaast beschikt de sector niet over in Nederland geregistreerde diergeneesmiddelen. De farmaceutische industrie registreert geen geneesmiddelen voor kweekvis in Nederland, omdat de hoge onderzoekskosten die daaraan voorafgaan niet opwegen tegen de omzet van geneesmiddelen in deze kleine sector. Die heeft echter wel behoefte aan enkele essentiële geneesmiddelen. Daarom heeft zij vrijwillig het gebruik van diergeneesmiddelen beperkt tot een aantal middelen, die zijn geregistreerd voor andere doeldiersoorten en die zijn opgenomen in de 'gedragscode voor Nederlandse viskwekers'. Bijkomend probleem is dat van veel diergeneesmiddelen niet bekend is hoe lang het middel/werkzame stof in de vis blijft, terwijl dat dus de noodzakelijke wachtermijn moet zijn voordat de behandelde vis kan worden geconsumeerd. Ook is niet altijd bekend of er eventueel residuen van het diergeneesmiddel in het kweekwater kunnen accumuleren en mogelijk ook in het natuurlijk ecosysteem terecht komen.

Schelp- en schaaldieren

In de schelp- en schaaldiersector zijn er weinig problemen met ziekten. Uitgebreide monitoring zorgt voor een snelle detectie van eventuele ziekten. Doordat de garnalenkwekerij gebruik maakt van recirculatie en zij uitgaan van *Specific Pathogen Free* (SPF¹²) larven is de kans dat ziekten de kop opsteken gering.

Doelstelling

Een sector, met voldoende expertise op het gebied van ziekten, zowel in de wetenschap als bij de dierenarts en viskweker, die de beschikking heeft over de essentiële diergeneesmiddelen.

Te bereiken resultaten

Ik wil met de sector aan de slag om het volgende te bereiken:

- Meer kennis over preventieve gezondheidszorg en waterkwaliteit bij viskwekers en dierenartsen.
- Meer dierenartsen met een specialisme in visziekten.
- Geregistreerde diergeneesmiddelen voor vissen.
- Meer kennis over de effecten van het houden van vis in gesloten recirculatiesystemen op de gezondheid van vissen.

Acties

Acties voor de sector

Ik vraag aan de sector om de komende jaren (2007-2015) zelf een aantal acties uit te voeren.

- Kennisniveau van viskwekers verbeteren door een betere ketenorganisatie.
- Een groter draagvlak creëren bij de viskwekers voor de noodzaak binnen de gedragscode te opereren zodat de gedragscode door alle bedrijven wordt erkend en nageleefd.

Acties voor de sector samen met de overheid

In samenwerking met de sector wil ik de volgende acties uitvoeren:

- LNV zal met de sector nader inventariseren welke aspecten van visgezondheid prioriteit hebben en een gezamenlijk actieplan opstellen. Onderdeel daarvan is in ieder geval voorlichting over visziekten en preventie.
- LNV gaat met de KNMvD na op welke wijze de kennis over visziekten bij dierenartsen kan worden verbeterd.

Acties voor de overheid

- LNV laat onderzoek doen naar de effecten van het houden van vis in gesloten recirculatiesystemen op de gezondheid vissen.

¹² Zie begrippenlijst

HOOFDSTUK 4: UITWERKING AGENDAPUNTEN VOOR AANDACHTSVELDEN DIERGEZONDHEID

4.1 Inleiding

Verschillende onderwerpen binnen het diergezondheidsbeleid krijgen de komende jaren extra aandacht. In dit hoofdstuk zijn een aantal daarvan uitgewerkt.

De volgende onderwerpen worden verder toegelicht:

- Risicogebaseerd beleid (hoofdstuk 4.2)
- Categorisatie van dierziekten (hoofdstuk 4.3)
- Kostentoedeling dierziektenbestrijding (hoofdstuk 4.4)
- Veterinaire structuur en crisisorganisatie (hoofdstuk 4.5)
- Diergeneesmiddelen (hoofdstuk 4.6)
- Kennis, research en development (hoofdstuk 4.7)
- Klimaatverandering, globalisering en emerging diseases (hoofdstuk 4.8)
- Bestrijden aan de bron (hoofdstuk 4.9)

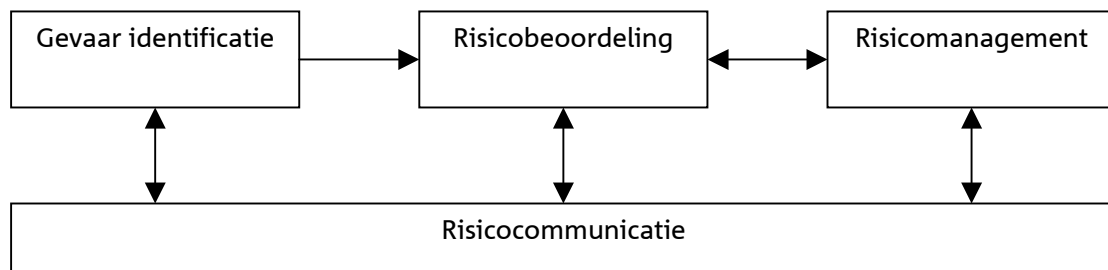
4.2 Risicogebaseerd beleid

Inleiding

Risicoanalyses spelen een steeds belangrijkere rol in het diergezondheidsbeleid. Uitgangspunt hierbij is dat de omvang van maatregelen afgestemd is op de omvang van het risico. Belangrijk is dat we maatregelen moeten nemen die het beste passen bij het gevaar en het risico dat er is, en dat we de best mogelijke manier vinden om een risico zoveel mogelijk te verkleinen. Daarnaast moet de overheid bijvoorbeeld niet meer administratieve en financiële lasten opleggen dan noodzakelijk.

De wereldorganisatie voor diergezondheid (Office International des Épizooties, OIE) heeft een methode voor risicoanalyse beschreven. Figuur 1 (naar de Terrestrial Animal Health Code van de OIE) geeft de viercomponenten van risicoanalyse weer. Met de OIE-methode is het mogelijk om aan te geven:

- wat er fout kan gaan;
- hoe waarschijnlijk het is dat het fout gaat;
- hoe ernstig het zou zijn als het fout gaat;
- wat er gedaan kan worden om de kans te verkleinen dat het gebeurt.

Figuur 1. Schema risicoanalyse volgens OIE (OIE, Terrestrial Animal Health Code, 2006).

Huidige situatie en problemen verkend

Vaak worden de begrippen risicoanalyse en risicobeoordeling door elkaar gebruikt waarbij ook de betekenis wordt verwisseld. Zoals het schema boven aangeeft maakt risicobeoordeling deel uit van het gehele proces van risicoanalyse en daar maakt ook risicomanagement deel vanuit.

Gevaaridentificatie en de risicobeoordeling wordt in principe uitgevoerd door of veelal in opdracht van het Bureau Risicobeoordeling van de Voedsel en Waren Autoriteit, maar ook de beleidsdirectie kan de rol van opdrachtgever op zich nemen. Vaak worden daarbij ook andere personen en organisaties ingeschakeld (o.a. CIDC-Lelystad, RIKILT). Op dit moment is er geen vaste organisatiestructuur rondom risicoanalyses en worden risicoanalyses enigszins ad hoc gebruikt.

Risicobeoordelingen kunnen kwalitatief zijn, waarbij men op basis van bestaande kennis een inschatting van de omvang van risico's maakt en bekijkt wat de beste aanpak is. Dit wordt vaak toegepast als er snel beslissingen moeten worden genomen en er voldoende kennis aanwezig is. Ook daar waar exact cijfermateriaal ontbreekt, is een risicobeoordeling vaak kwalitatief. Ze kunnen ook kwantitatief zijn: gericht op het verkrijgen van voldoende exacte informatie om de omvang van risico's en de waarschijnlijke resultaten van mogelijke acties te berekenen. Beide soorten kunnen afhankelijk van de onderzoeksvraag worden gebruikt. Dat is een keuze, maar die moet wel transparant gemaakt worden. In veel gevallen is een kwantitatieve risicobeoordeling helemaal niet nodig. Een kwantitatieve risicobeoordeling vergt meestal grote tijdsinspanning (vele maanden tot jaren).

Soms blijkt ook dat niet alle gegevens beschikbaar zijn om een risico-analyse uit te kunnen voeren. Als bijvoorbeeld het risico van voorkomen van een dierziekte in een gebied in beeld moet worden gebracht, zijn niet altijd gegevens beschikbaar over de diercontacten in dat gebied, wat voor type contacten het zijn etc.

Ook worden risicoanalyses in andere Europese landen niet altijd even goed benut.

Doelstellingen

De doelstellingen met betrekking tot het gebruik van risicoanalyse zijn met name:

- het verder ontwikkelen, het transparanter en duidelijker maken van de structuur en organisatie rondom risicoanalyse en het structureel gebruik maken ervan: minder ad hoc, meer structureel gebruik, met duidelijke verantwoordelijkheden van de verschillende partijen die bij risicoanalyse betrokken zijn.
- Risicoanalyse wordt ook internationaal, zowel communautair (d.w.z. binnen de Europese Unie) als wereldwijd, verband zo goed mogelijk gebruikt, in de wetenschap dat risico's elders al snel Nederland kunnen bereiken.

Te bereiken resultaten

In de komende periode wil ik het volgende bereiken:

- Risicoanalyses maken risico's, maar ook dilemma's en onzekerheden in de ontwikkeling en uitvoering van het diergezondheidsbeleid zichtbaar. Dit verhoogt de transparantie en legt een stevige basis voor communicatie. Humane risico's en zoönosen zijn een belangrijk punt van aandacht.
- De organisatie in Nederland van de risicoanalyse is voor iedereen helder. Of het nu gaat om een urgente ad hoc-beleidsbeslissing of om een veelomvattende en integrale analyse, het is voor de beleidsmaker duidelijk bij welke beoordelaar hij terecht kan en wat de procedure en het tijdsplan zullen zijn.
- Er bestaat een heldere taakverdeling tussen de partijen in Nederland die bij risicoanalyse betrokken zijn. Er is een duidelijke scheiding (onafhankelijkheid) tussen risicobeoordeling en risicomanagement. Als er weinig kennis bestaat over bepaalde risico's, dan speelt het voorzorgprincipe een belangrijke rol.
- Het is vanzelfsprekend dat risicoanalyse wordt ingezet bij elke wat grotere beslissing in het beleid en de uitvoering. Dankzij risicoanalyses hebben we goed zicht op nieuwe opkomende risico's, kunnen we maatwerk leveren voor verschillende categorieën dieren.
- Verdere ontwikkeling van het instrument risico-analyses.

Acties

Het efficiënter en effectiever maken van risicoanalyse als beleidsinstrument is een belangrijk onderdeel van de uitwerking van deze agenda. Ik wil daarom de volgende acties ondernemen samen met de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) en onderzoeksinstituten, nationaal en internationaal.

- 2008-2015: verder ontwikkelen van het instrument risico-analyses als beleidsinstrument en optimaliseren van de toepassing.
- 2008-2010: ontwikkelen van een heldere structuur en organisatie voor risicoanalyse. Met 'organisatie' wordt hier bedoeld het proces van vraag tot advies en implementatie. De overheid (LNV, VWA) neemt hiervoor het initiatief, in samenwerking met CIDC, RIKILT, RIVM, WUR/ASG en andere relevante organisaties. Bovendien zullen er relaties worden ontwikkeld met andere landen die risicoanalyse-units hebben ingesteld (Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Zwitserland, Nieuw-Zeeland, Canada, USA). Dit helpt de eigen structuren beter te ontwikkelen en beter gebruik te maken van de ervaringen omtrent organisatie en kennis. Gegevens- en informatiekanalen die nodig zijn voor het kunnen uitvoeren van risico-analyses zullen worden ontwikkeld. Ook hier zou dat waar nodig en nuttig internationaal moeten plaatsvinden.
- 2008-2010: goede protocollen/afspraken maken om vragen, resultaten en adviezen op de juiste manier en tijdig op de juiste plek te krijgen. Daarmee bereiken we dat het proces voor iedere betrokkene helder en transparant wordt.
- In 2008 wordt een communicatieplan ontwikkeld waarin is aangegeven welke mogelijkheden er zijn om bekendheid te geven aan de resultaten van risicoanalyses (bijvoorbeeld via internet).
- Nederland zal in 2008 het onderwerp risicoanalyse ook Europees agenderen, in het kader van EFSA en in het kader van herziening van het Europees diergezondheidsbeleid. Er wordt gestreefd naar een Europees netwerk voor risicobeoordeling. De Nederlandse overheid kan

daarbij voortborduren op stappen die al zijn gezet op dit gebied in het kader van het EU Network of Excellence EPIZONE. Enerzijds kan hierdoor expertise tussen landen worden uitgewisseld en anderzijds stimuleert dit de toepassing van risicoanalyse bij ontwikkelen van diergezondheidsmaatregelen. Voor nieuw opkomende risico's is het bijvoorbeeld heel nuttig gebruik te kunnen maken van expertise uit landen waar men ervaring met het risico of het gevaar heeft. Een sterkere rol voor de EFSA wordt gecreëerd.

- In 2007-2008 zal worden verkend welke rol het bedrijfsleven zelf kan spelen in relatie tot de risico-analyses voor diergezondheid.

4.3 Categorijsatie van dierziekten

Inleiding

Om de verantwoordelijkheid voor de bestrijdingsmaatregelen bij dierziekten eenduidig te kunnen verdelen, moeten dierziekten op basis van objectieve criteria ingedeeld worden. Het grootste deel van de diergezondheidsproblemen kan de houder zelf, al dan niet met behulp van zijn dierenarts, oplossen. Een beperkt deel kan alleen opgelost worden als een groot deel of alle houders meewerken. Bij veel besmettelijke dierziekten is individuele bestrijding bijvoorbeeld niet effectief. De beheersing of bestrijding van zo'n besmettelijke dierziekte kan zowel door het georganiseerde bedrijfsleven als door de overheid uitgevoerd worden.

Huidige situatie en problemen verkend

De huidige verdeling van de verantwoordelijkheden voor de bestrijdingsmaatregelen van dierziekten is, zowel in Europa als in Nederland, historisch gegroeid en lijkt soms weinig logisch. Er zijn ziekten, bijvoorbeeld de varkensziekte blaasjesziekte, die op basis van Europese regelgeving door de overheid bestreden moeten worden, maar die in wezen geen grote diergezondheidsproblemen veroorzaken. Andere dierziekten, die grote diergezondheidsproblemen kunnen veroorzaken of gevolgen kunnen hebben voor de volksgezondheid, zoals Q-fever, worden aan de houder zelf overgelaten. De huidige categorisatie berust niet altijd op objectieve, ook in de huidige situatie nog geldende, criteria en is niet altijd consistent. In Europees verband is daarnaast geconstateerd dat er grote verschillen bestaan tussen de lidstaten in de betrokkenheid van houders of overheid bij de beheersing van diergezondheidsproblemen. Die betrokkenheid heeft ook gevolgen voor de doorbelasting van de kosten en binnen de EU zijn de verschillen groot.

Doelstelling is te komen tot een objectieve heldere en consistente indeling van dierziekten om de rol die de overheid, het georganiseerde bedrijfsleven en de individuele boer in de bestrijding spelen te kunnen bepalen. Algemeen uitgangspunt is dat de individuele houder de eerst verantwoordelijke is voor de gezondheid van zijn dieren. Bij een aantal besmettelijke dierziekten is bestrijding door de houder niet effectief. Een georganiseerde bestrijding door de sector of ingrijpen van de overheid is dan nodig. Voor een indeling van de dierziekten om te bepalen wie verantwoordelijk is voor de uitvoering van de bestrijdingsmaatregelen moet rekening gehouden worden met:

- Risico voor humane gezondheid;
- Externe effecten van de dierziekte;
- De toe te passen bestrijdingsmaatregelen;
- Europese verplichtingen.

Risico voor de humane gezondheid

Omdat het ene risico het andere niet is, is het goed om een nader onderscheid te maken in risico's voor de humane gezondheid. Er zijn ziekten die van dier op mens overgedragen worden door het eten van producten (melk, vlees, eieren), de zogenaamde alimentaire zoönosen zoals salmonella. Daarnaast zijn er ziekten die van het dier op de mens overgedragen worden door contact met besmette dieren, de non-alimentaire zoönosen. De veehouder, en anderen in de sector, vormen de risicogroep bij dierziekten die alleen bij direct contact overgedragen kunnen worden zoals bijvoorbeeld huidschimmels. De hele bevolking vormt een risicogroep bij die dierziekten die ook overgedragen kunnen worden zonder direct contact, zoals Rift Valley Fever, of die zich van mens tot mens kunnen verspreiden, zoals bepaalde vormen van vogelgriep. De gevolgen voor de humane gezondheid variëren ook in ernst. Sommige dierziekten geven bij mensen slechts lichte symptomen, andere kunnen zelfs sterfte tot gevolg hebben. Ook de manier waarop het risico te verkleinen is, bij de meeste alimentaire zoönosen vaak al door het product goed te verhitten, is van belang voor de mate waarin het risico voor de humane gezondheid mee moet wegen.

Externe effecten van de dierziekte

Dierziekten verschillen ook in externe effecten, de aard en de omvang vormen daarmee ook onderscheidende criteria voor de indeling. Er zijn dierziekten die zich heel snel verspreiden en zich daarbij niet aan grenzen houden. Over het algemeen hebben deze dierziekten ook grote

gevolgen voor de getroffen dieren, deze worden ernstig ziek of gaan dood. Door een dergelijke dierziekte kan grote maatschappelijke onrust ontstaan. Een dergelijke dierziekte heeft ook grote economische gevolgen, zowel door problemen met de handel als door de te nemen maatregelen. Deze economische gevolgen beperken zich niet tot de houder alleen, maar kunnen de hele sector en zelfs andere sectoren treffen.

Aard van de toe te passen maatregelen

Dierziekten zijn niet gelijk en dus zijn er verschillen in de te treffen maatregelen die bij de bestrijding van de verschillende dierziekten moeten worden toegepast. Daar waar een effectieve bestrijding niet volstaat met alleen het treffen van maatregelen op het eigen bedrijf door de houder, moet er worden opgeschaald. De eerste opschaling is naar sectorniveau door een aanpak van de bestrijding door de houders gezamenlijk. Daar hebben de vertegenwoordigende organisaties van met name veehouders een rol. Als ook een gezamenlijke aanpak van de houders niet toereikend is voor een effectieve aanpak en maatregelen moeten worden genomen die een ieder moeten binden, dan is het de overheid die de maatregelen moet treffen. Voorbeeld daarvan zijn de vervoersverboden en het doden van verdachte dieren.

Europese verplichtingen

In EU verband zijn een beperkt aantal dierziekten bestrijdingsplichtig. De aard van de maatregelen die de EU daarbij voorschrijft zijn veelal dermate ingrijpend en verstrekkend, dat alleen de overheid die kan uitvoeren. Van andere dierziekten moet de overheid bij certificering verklaren dat een land vrij is. Dat houdt overigens niet in, dat de overheid dan uitvoerder van de bestrijdingsmaatregelen moet zijn. Ook de Europese indeling is echter historisch gegroeid en zal, op basis van bovenstaande of vergelijkbare criteria, aangepast worden. De Nederlandse indeling zal in belangrijke mate moeten aansluiten bij de Europese indeling.

De aanzet voor een nieuwe categorisatie van dierziekten is opgenomen in de EU evaluatie van de dierziektebestrijding waarover de Europese Commissie in 2006 heeft gerapporteerd. Nederland sluit met de indeling hierop aan.

Categorisatie

De overheid neemt het komend jaar de categorisatie van dierziekten ter hand. Hierbij zal per dierziekte op basis van criteria worden bepaald tot welke categorie de dierziekte behoort: een categorie (categorie 1) waarbij bestrijding door individuele houder gebeurt, of een categorie (categorie 2) waarbij bestrijding door houders gezamenlijk plaats vindt of een categorie (categorie 3) waarbij de overheid bestrijdt. Bij de categorisatie worden de resultaten van de evaluatie van het Diergezondheidsfonds nadrukkelijk betrokken.

Te bereiken resultaten

Ik wil in de komende jaren het volgende bereiken:

- Besmettelijk dierziekten zijn gecategoriseerd ten behoeve van de invulling van de verantwoordelijkheid voor de bestrijding.
- Op basis van de categorisatie van dierziekten zijn afspraken met het bedrijfsleven gemaakt over de uitvoering van de bestrijding van dierziekten.
- Binnen de Europese Unie wordt op hoofdlijnen de Nederlandse filosofie voor categorisatie van dierziekten gehanteerd.

Acties

- 2007-2008: categorisatie van dierziekten in overleg met het bedrijfsleven.
- 2007-2008: de categorisatie van dierziekten zal door Nederland worden ingebracht bij de ontwikkeling van de Europese diergezondheidsstrategie 2007-2013 (CAHP).

4.4 Kostentoedeling dierziektebestrijding

Inleiding

Met de bestrijding van dierziekten zijn hoge kosten gemoeid. Daar waar de overheid bestrijdt worden de kosten in eerste instantie betaald door de overheid. Het feit dat de overheid bestrijdt vormt echter geen voldoende argument om deze kosten door de belastingbetaler te laten dragen. Vanuit het uitgangspunt dat een houder verantwoordelijk is voor de gezondheid van zijn dieren is het gerechtvaardigd deze kosten door te berekenen aan de sector. Deze paragraaf handelt onder andere over de kostentoedeling van deze kosten.

De kosten voor dierziektebestrijding bestaan allereerst uit de kosten voor de uitvoering van de bestrijdingsmaatregelen (salarissen, vaccins, waarschuwborden e.d.). Daarnaast verleent de overheid indien in het kader van een bestrijdingsmaatregel dieren worden geruimd of producten worden vernietigd aan de desbetreffende veehouder een tegemoetkoming in de schade. De tegemoetkoming in de schade aan eigenaren waarvan het dier geruimd wordt, staat strikt genomen los van de uitvoeringskosten van bestrijding maar ze worden, ook in Europees verband, vaak in een adem genoemd. In deze paragraaf komen ze dan ook beide aan de orde. Eventuele gevolgschade (door bijvoorbeeld verlies van markten of door leegstand) komt, als ondernemersrisico, voor rekening van de individuele ondernemer maar kan zijn invloed hebben op de bestrijding. Ook deze gevolgschade komt dus, kort, aan de orde.

Huidige situatie en problemen verkend

Kostentoedeling

Dierziekten worden bestreden door houder, houders gezamenlijk of door de overheid. Op basis van de categorisatie van de dierziekten (zie hoofdstuk 4.3) wordt duidelijk wie bij welke dierziekten de bestrijding uitvoert. Daarmee is ook bepaald wie in eerste instantie de kosten van de uitvoering van de bestrijding draagt. Daar waar de houder of sector bestrijdt, komen de kosten ook voor rekening van de houder of de sector. Daar waar de overheid bestrijdt, komen de kosten in eerste instantie ook voor rekening van de overheid maar worden deze doorbelast aan de sector via het Diergezondheidsfonds (DGF).

De houder kan in zijn eigen kosten onder andere voorzien door afdekking van het risico op uitgaven door verzekeren. Dit instrument biedt bovendien mogelijkheden om preventie te stimuleren door middel van premiedifferentiatie, inbouw eigen risico, etc. Op dit moment wordt er van de mogelijkheid tot verzekeren bijna geen gebruik gemaakt

Diergezondheidsfonds

De overheid beschikt voor de betaling van de kosten van dierziektebestrijding over het Diergezondheidsfonds (DGF). De middelen in het DGF worden verkregen uit bijdragen van het bedrijfsleven voor zover het herkauwers, varkens en pluimvee betreft, uit bijdragen van de EU en de overheid (het Rijk). De bijdrage van het bedrijfsleven wordt verkregen op basis van het convenant financiering bestrijding besmettelijke dierziekten LNV - PVV - PPE – PZ en heeft betrekking op de kosten van de bestrijding voor zover deze bij veehouders wordt uitgevoerd. Dit convenant moet in principe eind 2009 worden verlengd. Vanuit het uitgangspunt dat een houder verantwoordelijk is voor de gezondheid van zijn dieren, worden de kosten voor de bestrijding, tot een per diersoort afgesproken plafond, voor 100% doorberekend aan de sector. Het open einde en de kosten van de bestrijding bij particulieren en hobbydierhouders wordt gedragen door het Rijk. Met de paardensector is geen convenant opgesteld, deze sector draagt op dit moment niet bij aan de kosten voor bestrijding.

Europa

De EU draagt substantieel bij aan de kosten die de lidstaten maken voor de bestrijding van dierziekten. Zo kan de EU invloed uitoefenen en worden de lidstaten financieel gesteund bij crises. De afgelopen jaren betroffen de uitgaven van de EU vele miljarden euro's. Binnen de EU zijn Nederland en het Verenigd Koninkrijk de afgelopen jaren grootverbruiker geweest van Europese gelden voor dierziektebestrijding. De Europese commissie heeft aangegeven in de toekomst minder geld beschikbaar te hebben hiervoor.

Ook wordt de huidige wijze van kostentoedeling ter discussie gesteld. In de verschillende lidstaten is de kostentoedeling voor wat betreft de niet door de EU betaalde kosten (het nationale deel) van de dierziektebestrijding zeer divers. Er zijn lidstaten die weinig tot niets

doorberekenen aan de sector en zelfs gevolgschade vergoeden. De onderlinge verschillen kunnen concurrentienadelen veroorzaken.

Ook in de discussie op Europees niveau wordt het als een probleem ervaren, dat de huidige financiering van de kosten geen prikkel geeft voor preventie van dierziekten op individueel niveau.

Risicoprofielen

Hoe de sector komt tot de eigen bijdrage aan het DGF is aan de sector. De overheid heeft in principe geen invloed op de wijze waarop het georganiseerde bedrijfsleven de rekening van de overheid voor de bestrijding doorbelast aan de houders, al is hier veel contact over. Bij deze doorbelasting wordt op dit moment geen differentiatie naar risicoprofiel van individuele veehouders of sectoren gehanteerd, iedere houder betaalt naar rato van de grootte van zijn bedrijf, aantallen dieren, of geproduceerde producten evenveel. Dit systeem zet veehouders of sectoren dan ook niet aan tot het verminderen van risico's in de bedrijfsvoering.

Doelstellingen

- In beeld brengen van mogelijkheden voor inbouwen van risicoprofielen in DGF. Het systeem waarbij de toerekenbare overheidskosten voor bestrijding, voor zover niet door de EU vergoed, voor 100% doorbelast worden aan het bedrijfsleven voldoet ten principale goed. Het systeem sluit aan bij de opvattingen over verdeling van verantwoordelijkheden, zoals ook elders in deze agenda benoemd. We willen dit systeem ook in de toekomst behouden maar wel verbeteren, door bijvoorbeeld te bekijken in hoeverre met risicoprofielen gewerkt kan worden.
- Verkennen van de mogelijkheden om verzekeringen te ontwikkelen voor die dierziekten waarbij geen rol van de overheid aan de orde is.
- Verkennen van de mogelijkheden om voor de paardensector een privaat-publiek kostenverdelingsstelsel ten behoeve van bestrijding van paardenziekten te ontwikkelen.
- Streven naar harmonisatie van kostentoedeling binnen de EU om marktverstoring door verschillen in bekostiging door overheden van de bestrijding van dierziekten te voorkomen. Onze uitgangspunten worden hierbij ingebracht. Harmonisatie van de kostendeling in Europa vergt geven en nemen. Het is vrijwel uitgesloten dat deze harmonisatie uit zal komen op de 100% doorbelasting die Nederland voor ogen staat. De Europese diergezondheidsstrategie 2007-2013 (CAHP) gaat uit van een hoge mate van harmonisatie.
- Verkennen van mogelijkheden voor het toepassen van risicoprofielen voor het doorbelasten van de uitgaven van het DGF, dit om risico's in de bedrijfsvoering te verminderen en op bedrijfsniveau aan te zetten tot preventieve maatregelen, en daarbij te betrekken een eventuele koppeling aan bonus/malussystematieken binnen de bedrijfstak.

Te bereiken resultaten

In de komende periode wil ik het volgende bereiken:

- Verlenging van het convenant financiering bestrijding besmettelijke dierziekten LNV- PVV – PPE – PZ in herziene vorm.
- Stelsel met doorbelasting aan houders van paarden in het geval van bestrijding door de overheid.
- Harmonisatie tussen de EU lidstaten ten aanzien van de doorbelasting van de kosten van de bestrijding aan de houders.
- Het georganiseerde bedrijfsleven maakt gebruik van differentiatie naar risicoprofiel voor hun bijdrage aan het DGF.
- Een groter deel van de sector maakt gebruik van de mogelijkheid tot verzekering voor gevolgschade en voor de ziekten waarmee de overheid geen bemoeienis heeft, de zogenaamde 'categorie 1 en 2 ziekten'.
- Inzicht in de mogelijkheden van Europese fondsen (publiek en privaat) voor de vergoeding van de kosten van dierziektenuitbraken en mogelijke implementatie daarvan.

Acties

Acties voor de overheid samen met de sector

De komende jaren wil ik samen met de sector de volgende acties uitvoeren:

- 2008 - 2010: voorbereiden verlenging en aanpassing convenant financiering bestrijding besmettelijke dierziekten LNV – PVV - PPE – PZ.
- 2008 - 2010: actieve rol in EU-verband voor de uitwerking van de harmonisatie van de kostentoedeling volgens het Nederlandse model.
- 2008 - 2010: de overheid ondersteunt initiatieven van de sector om instrumenten te ontwikkelen voor het afdekken van ondernemersrisico, bijvoorbeeld via verzekeringen.
- 2008 - 2010: de overheid ondersteunt initiatieven van de sector bij het ontwikkelen van instrumenten voor de differentiatie naar risicoprofiel.
- In 2008-2009: een verkenning naar de mogelijkheden om ook voor de paardensector te komen tot een systeem van private-publieke kostenverdeling bij bestrijding van een paardenziekte. Zie ook hoofdstuk 3.6, Paarden.

4.5 Veterinaire organisatie en infrastructuur

Inleiding

Dierenartsen spelen een grote rol bij diergezondheid en voedselveiligheid. Het gaat hierbij om verschillende soorten dierenartsen: de dierenarts die in de dagelijkse praktijk de boer of stedeling van dienst is, de dierenarts-specialist, de dierenarts in overheidsdienst, de dierenarts in het onderwijs en de research en de dierenarts in dienst van het bedrijfsleven. De specifieke kennis die een dierenarts heeft op het gebied van diergezondheid, dierenwelzijn en voedselveiligheid is de reden dat de diergeneeskunde een gereguleerd beroep is. De bevoegde autoriteit – in Nederland het ministerie van LNV - stelt vast wie tot de uitoefening van de diergeneeskunde is toegelaten en houdt hiervan een register bij. Daarnaast heeft de (Europese) wetgever een aantal taken specifiek en uitsluitend bij de dierenarts neergelegd.

Diergeneeskundig handelen op het gebied van voedselveiligheid en diergezondheid, waar dit het belang van het individuele dier te boven gaat, vereist organisatie. We noemen dit samenspel van dierenartsen, veterinaire (overheids)diensten en onderzoekinstellingen en laboratoria de 'veterinaire infrastructuur'.

De overheid heeft een speciale verantwoordelijkheid daar waar het gaat om het bestrijden van zeer besmettelijke dierziekten. Voor de bestrijding van deze dierziekten is er binnen de overheid een crisisorganisatie ingericht waarin de publieke veterinaire organisatie (de overheid) en het officiële controlelaboratorium, de eerste en tweedelijns dierenarts en de veterinaire onderzoekinstellingen ieder een specifieke rol spelen.

Internationale organisaties als de OIE en de Wereldbank beschouwen diergezondheid en de veterinaire organisatie als een mondiaal gemeenschappelijk goed. Zij hameren dan ook op het feit dat de samenleving de veterinaire crisisorganisatie op peil dient te houden en voortdurend dient te trainen. De veterinaire crisisorganisatie is wat dat betreft vergelijkbaar met een dienst als de brandweer. Zo moet deze bijvoorbeeld altijd onmiddellijk paraat zijn, de bestrijding oefenen, grote aantallen monsters verwerken, de communicatie tussen de verschillende diensten regelen en de voorraden materiaal en vaccins op peil houden.

Huidige situatie en problemen verkend

Recente ontwikkelingen zoals klimaatverandering, globalisering van de handel en economie, maar ook de toegenomen mobiliteit (zie ook hoofdstuk 1) veranderen het werkveld van de veterinaire infrastructuur. Andere relevante ontwikkelingen zijn nationale politieke keuzes als snellere diagnostische mogelijkheden en schaalvergroting van de veehouderijbedrijven. De veterinaire infrastructuur - waaronder de crisisorganisatie - zal zich wat betreft organisatie en werkwijze de komende jaren aan bovenstaande ontwikkelingen moeten aanpassen.

De veterinaire organisatie

Nederland heeft een goed ontwikkelde veterinaire infrastructuur. Dierenartsen, onderzoeksinstituten, de Gezondheidsdienst voor Dieren en veterinaire overheidsdiensten zorgen voor een dienstenpakket van hoge kwaliteit. Wel is er de laatste jaren het een en ander veranderd en dan met name op het gebied van de laboratoriumfaciliteiten. Het aantal relevante dierziekten neemt toe, diagnostische middelen veranderen en het aantal aanbieders van laboratoriumdiagnostiek binnen en buiten Nederland neemt toe. Dit heeft gevolgen voor de crisisorganisatie op dit gebied.

Daarnaast beïnvloeden nationale politieke keuzes de effectiviteit van de veterinaire crisisorganisatie bij de overheid. Bezuinigingen vergroten de kans op wegvloeiën van menskracht, kennis en kunde op gebied van beleid, uitvoering en handhaving. Voor het op peil houden van een kwalitatief goede veterinaire organisatie, waaronder de crisisorganisatie voor incidenten en dierziekten en de borging van diergezondheid en dierenwelzijn, blijft een goede en efficiënt functionerende overheidsorganisatie noodzakelijk.

Wetenschappelijke ontwikkelingen

Ook in de komende jaren moet onderzoek worden gedaan. Bijvoorbeeld naar de diagnostiek van nieuwe ziekten en ook naar de mogelijke aanpak van deze ziekten met vaccins. Naast deze

ontwikkelingen voor mogelijk nieuwe ziekten staan ook de ontwikkelingen voor de conventionele dierziekten niet stil. De ontwikkeling van een nieuwe generatie diagnostische tests zoals zogenaamde PCR-tests in het laboratorium en de zogenaamde on-site tests (diagnoses stellen op de boerderij met behulp van een meeneem-testkit) gaan in een snel tempo. Dit betekent een omslag in de manier van werken bij besmettelijke dierziekten. Wanneer de dierenarts en de veehouder zelf een test kunnen doen om een besmettelijke dierziekte aan te tonen, kan dit gevolgen hebben voor de *early warning*. Ook de ontwikkelingen op het gebied van nieuwe generaties vaccins gaan snel. De overheid moet efficiënt gebruik maken van deze wetenschappelijke ontwikkelingen.

Er zijn in Nederland een aantal veterinaire instellingen die op hoog niveau wetenschappelijk en beleidsondersteunend onderzoek uitvoeren. Dit feit is onder meer positief voor het imago van Nederlandse dieren en producten van dierlijke oorsprong. Het draagt bij aan innovatie en ontwikkeling van de agro-economie. Om deze goede positie te behouden, dienen deze onderzoeksinstellingen in te spelen op bovenstaande ontwikkelingen. Er zal meer en efficiënter samengewerkt moeten worden tussen de verschillende veterinaire onderzoeksinstellingen binnen en buiten Nederland. Ook kunnen Nederlandse laboratoria hun diensten aanbieden aan andere landen. In hoofdstuk 4.7, Kennis, research & development wordt dit nader toegelicht. De relatie tussen laboratoriumfaciliteiten en crisisorganisatie komt in dit hoofdstuk aan bod.

Nederlandse veterinaire instellingen dragen bij aan een positief Nederlands veterinair imago door middel van onderwijs, *capacity building*, zoals het AI-project Indonesië, en trainingen. Bijvoorbeeld in het kader van door de EU georganiseerde trainingen voor veilig voedsel. Een positief effect van deze activiteiten is dat Nederland beter inzicht krijgt in de dierziektessituatie en de organisatie van de veterinaire diensten in die landen. Dit speelt vervolgens weer een rol bij het voorkomen van insleep van ziekten uit andere landen. Zie hoofdstuk 4.9, Bestrijden aan de bron.

De eerstelijns dierenarts

Een belangrijke ontwikkeling is de schaalvergroting van een deel van de veehouderijbedrijven. De komst van dit soort grote bedrijven heeft invloed op de positie van de dierenarts. Van oudsher had de dierenarts een belangrijke en bijna monopoliepositie als raadsman en begeleider op de bedrijven. Op deze manier kon de dierenarts zijn onafhankelijkheid bewaren, zowel economisch als ethisch. Door schaalvergroting is hij een van de vele adviseurs geworden. Hij kan makkelijker onder druk gezet worden om dingen te doen of juist te laten die strijdig zijn met goede veterinaire praktijk.

De onafhankelijkheid van de dierenarts is van belang voor een aantal zaken: de dierenarts heeft bijvoorbeeld een aantal taken die de overheid van hem verlangt, zoals het melden van besmettelijke dierziekten, het signaleren van nieuwe onbekende en mogelijk bedreigende dierziekten, het verantwoord gebruik van diergeneesmiddelen, zoals antibiotica, en toezien op het dierenwelzijn. De dierenarts heeft daarbij een duidelijke rol als poortwachter.

Bijkomende ontwikkeling is dat het aantal diergeneeskunde studenten dat werkzaam wil zijn in de landbouwhuisdierensector sterk terugloopt. De overheid heeft echter belang bij goede eerstelijns veterinaire zorg. Daarnaast doet zij een beroep op de dierenarts bij certificering van dieren voor bijvoorbeeld export en bij de bestrijding van een dierziekte.

Te bereiken resultaten

In de komende jaren wil ik de volgende resultaten bereiken:

- De veterinaire organisatie en infrastructuur is krachtig, werkt doelmatig en efficiënt en is voorbereid op dierziektecrisis, incidenten, *emerging diseases*, zoönosen¹³ en nieuwe technologische ontwikkelingen.
- De verschillende veterinaire onderzoeksinstellingen in Nederland werken efficiënt samen met elkaar en met Europese partners.
- De verschillende veterinaire instellingen zorgen ervoor dat binnen en buiten Nederland hun kennis en kunde doorstroomt.

¹³ zie begrippenlijst

- De positie van de dierenarts is duidelijk en onafhankelijk ten opzichte van de veehouderij en overheid.

Acties

Acties voor de sector en/of veterinaire instellingen

- Gaan mee met de tijd en technologische ontwikkeling, en nemen gericht actie om op deze veranderingen in te spelen.
- Zoeken naar samenwerking in binnen- en buitenland ter versterking van de positie.

Acties door de overheid in samenwerking met anderen/het bedrijfsleven

In de komende jaren wil ik samen met anderen de volgende acties uitvoeren:

- Verkenning naar rollen en verantwoordelijkheden binnen de veterinaire organisatie, passend bij de tijd en technologische ontwikkeling.
- Samen met betrokken partijen past LNV de crisisorganisatie waar nodig aan, rekeninghoudend met veranderende omstandigheden.
- Samen met KNMvD en Faculteit Diergeneeskunde wordt een verkenning gedaan of de rol van de dierenarts als poortwachter en als eerste schakel in de veterinaire infrastructuur verdere ondersteuning verdient vanuit het publieke domein.
- Laboratoria stimuleren tot EU-samenwerking, zowel voor expertiseuitwisseling als voor verdere specialisatie in bepaalde ziekten.

Acties door de overheid

- 2008: de huidige crisisorganisatie wordt tegen het licht gehouden om te kijken waar verbeteringen mogelijk zijn in relatie tot technologische ontwikkeling en de wens tot efficiency verhoging. Hierbij kijken we ook hoe we (nog) beter gebruik kunnen maken van de samenhang tussen de veterinaire kennisinfrastructuur en de crisisorganisatie.

4.6 Diergeneesmiddelen

Inleiding

Diergeneesmiddelen zijn onontbeerlijk in de dierhouderij. Zieke dieren moeten immers behandeld kunnen worden, zowel om het dier zelf te helpen als om schade zoveel mogelijk te beperken. Diergeneesmiddelen moeten veilig zijn én van hoge kwaliteit. In opdracht van het Ministerie van LNV toetst het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen (CBG) nieuwe diergeneesmiddelen op hun werkzaamheid en risico's voor mens en dier.

De EU schrijft voor dat in principe alle diergeneesmiddelen via de dierenarts moeten worden verstrekt. Een uitzondering wordt gemaakt voor een beperkte categorie 'veilige' diergeneesmiddelen. Een lidstaat mag toestaan dat deze middelen zonder tussenkomst van een dierenarts worden verkocht. Nederland heeft deze regelgeving als volgt geïmplementeerd: er zijn vier categorieën diergeneesmiddelen. Afhankelijk van de risico's bij gebruik mogen die meer of minder strikt onder controle van een dierenarts worden verkocht of toegepast: vrije diergeneesmiddelen (zonder tussenkomst bij een erkende handelaar verkrijgbaar), URA-middelen, die alleen op recept van een dierenarts mogen worden verstrekt, UDA-middelen, die alleen door een dierenarts of apotheker mogen worden verstrekt, en UDD middelen¹⁴, die alleen door een dierenarts mogen worden toegepast.

Verder zijn er nationale verplichtingen omtrent administratie van diergeneesmiddelen door dierenarts en dierhouder. Ook de diergeneesmiddelenregelgeving kent een logboekverplichting.

Kort geleden is het hygiënepakket in Nederland geïmplementeerd. Dit is een pakket Europese verordeningen voor de levensmiddelenproductie, die verplicht stellen om voedselketeninformatie door te geven en te gebruiken. Informatie over het gebruik van diergeneesmiddelen maakt daarvan deel uit. Ook in de voorschriften van private kwaliteitsborgingssystemen, zoals Integrale Keten Beheersing (IKB), zijn vaker verplichtingen opgenomen ten aanzien van administratie van het gebruik van diergeneesmiddelen.

Huidige situatie en problemen verkend

Gebruik

Ten opzichte van 2005 zijn de verkoopcijfers van antibiotica voor therapeutisch gebruik in 2006 met 7% gestegen (van 508.000 ton naar 543.000 ton). Ook in 2005 was er een stijging van het gebruik ten opzichte van het voorafgaande jaar te zien, namelijk 12%. In dezelfde periode steeg de omvang van de veestapel nauwelijks¹⁵. In 1997 was het verkoopcijfer van antibiotica ongeveer 350.000 ton, dus er is een toename van zeker 55% in de afgelopen tien jaar. Dit is niet te verklaren door een toename van de veestapel in deze periode. Naar wordt aangenomen heeft onder andere het verbod op antimicrobiële groeibevorderaars in veevoeder geleid tot een toenemend gebruik van antibiotica.

Antibioticumresistentie

Resistentie van bacteriën tegen antibiotica is een groeiend probleem. Vooral in de kalverhouderij, de varkenshouderij en de pluimveehouderij. In deze sectoren worden veel, relatief jonge, dieren gehouden en deze populaties zijn meer bevattelijk voor bacteriële infecties. Het gebruik van antibiotica in deze sectoren is dan ook het grootst en kent daarmee een groter risico op het ontwikkelen van resistente bacteriën. Deze resistente bacteriën kunnen ook bij de dierhouders voorkomen. Een voorbeeld hiervan zijn de gevallen van MRSA (methicilline resistente staphylococcus aureus) bij dierhouders. Deze resistente bacteriën kunnen via dieren bij dierhouders terecht komen. De toenemende antibioticumresistentie is daarom niet alleen een diergezondheidsprobleem, maar ook een volksgezondheidsprobleem. Nederland was het eerste land waar een onderzoek naar het voorkomen van MRSA bij dieren werd uitgevoerd. Steeds meer landen om ons heen hebben echter naar aanleiding van de Nederlandse bevindingen, onderzoek gedaan of zijn daarmee bezig. De eerste

¹⁴ Zie afkortingenlijst voor afkortingen URA, UDA, UDD

¹⁵ in periode 2004-2005 was er een stijging van 1.1% in de productie 'levend gewicht' (hoeveelheid vlees van varkens, kippen en kalveren)

(tussen)resultaten laten zien dat de situatie in Nederland waarschijnlijk weinig afwijkt van de andere Europese landen.

Onjuist gebruik van diergeneesmiddelen.

Zeer waarschijnlijk is er een verband tussen de ontwikkeling van antibioticumresistentie en het onjuiste gebruik van diergeneesmiddelen. Met name onderdosering en toepassing voor onjuiste indicaties kunnen daar aanleiding toe zijn.

Residuen in voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong

Bij onjuist gebruik kunnen resten van diergeneesmiddelen achterblijven in producten. Voor alle diergeneesmiddelen waar dat voor nodig is, zijn daarom wachttijden voorgeschreven waarna dieren pas mogen worden geslacht of de melk mag worden geleverd. Controle hierop vindt onder meer plaats bij melk, waar van elke charge die aan de fabriek wordt geleverd wordt onderzocht of er residuen van antibiotica aanwezig zijn, en bij de vleeskeuring wanneer er een vermoeden is van recent diergeneesmiddelengebruik.

Teruglopende effectiviteit van middelen.

Toenemende resistentieproblemen leiden er toe dat de beschikbaarheid van effectieve middelen navenant terugloopt. Op sommige vlakken begint dit nijpend te worden. Er zijn bijvoorbeeld TBC-bacteriën bekend die met geen enkel antibioticum meer te bestrijden zijn.

Commercialisering verkoop diergeneesmiddelen

Steeds meer wordt gebruik gemaakt van nieuwe mogelijkheden om snel en goedkoop via internet te kopen. Ook voor geneesmiddelen (zowel humaan als veterinair) is dit een opkomende trend. Dit is tegelijkertijd ook een zorgelijke trend, omdat de zorgvuldigheid bij deze manier van verkoop in het geding is.

De productie en verkoop van diergeneesmiddelen is een commerciële activiteit. Een hoger medicijngebruik is dan ook voor verschillende partijen lucratief. Voorschrijvende dierenartsen verdienen aan de verkoop van diergeneesmiddelen en hebben baat bij een hogere verkoop van diergeneesmiddelen. Bovendien leidt schaalvergroting tot een toenemende behoefte van veehouders/diersectoren om door middel van antibiotica gezondheidsproblemen te beheersen en te voorkomen.

Te bereiken resultaten

Richting 2015 wil het volgende realiseren:

- De ontwikkeling van antibioticumresistentie ligt bij dieren vanuit het oogpunt van dier- en volksgezondheid op een acceptabel laag niveau.
- De 'verspreiding' van antibioticumresistentie via dieren naar de mensen is afgenomen tot het minimum.
- Antibiotica worden verantwoord toegepast, doordat de dierhouders en de dierenartsen zich bewust zijn van de risico's van het gebruik ervan en meer kennis hebben over de toepassing, het nut en de noodzaak.
- Het totale gebruik van diergeneesmiddelen is zoveel als mogelijk afgenomen.
- De wachttijden van het gebruik van diergeneesmiddelen bij dieren worden alom gerespecteerd.
- Er is een goede informatiestroom over het gebruik van antibiotica tussen de verschillende schakels in de voedselketen.

Acties

Om tot een daadwerkelijke vermindering van antibioticumresistentie en antibioticumgebruik en verantwoord gebruik van diergeneesmiddelen te komen, zal ik voorafgaand aan de in te stellen maatregelen met de diverse stakeholders afspraken maken over realistische maar ambitieuze targets.

Uiterlijk eind van dit jaar verstuur ik de Beleidsstrategie antibioticumresistentie naar de Tweede Kamer met een pakket van maatregelen om de boven beschreven doelen te realiseren.

4.7 Kennis, research en development

Inleiding

Het strategisch inzetten van kennis in het beleid is belangrijk. Daarbij gaat het niet alleen om de kennis zelf en de ontwikkeling daarvan, maar zeker ook het gebruiken van de beschikbare kennis.

Huidige situatie en problemen verkend

Kennis nationaal

Het succes van het huidige diergezondheidsbeleid is gerelateerd aan het hoge kennisniveau binnen Nederland. Dit niveau willen we behouden en versterken door bredere samenwerking. Dat doen we met de instituten van DLO (de onderzoeksinstituten van Wageningen Universiteit en Research Centrum), die traditioneel veel van het door LNV gefinancierde onderzoek uitvoeren, met de Faculteit voor Diergeneeskunde, met de Gezondheidsdienst voor Dieren en met andere instituten. Omdat diergezondheid veel raakvlakken heeft met humane gezondheid (zoönosen, antibiotica) moet ook de samenwerking met onderzoeksinstituten zoals het RIVM worden versterkt. Daarnaast is er veel kennis en ervaring beschikbaar in het bedrijfsleven, in het beroepsveld en bij de dierhouders zelf. LNV wil van deze kennis nog meer gebruik maken, met name waar het gaat om praktische oplossingen en structurering van de kennisbenutting.

Kennis internationaal

Ook in het buitenland wordt veel onderzoek gedaan op het gebied van diergezondheid. Dit kan relevant zijn voor dierziekten die al in Nederland spelen, maar ook voor ziekten die mogelijk in de toekomst op ons afkomen. Op dit moment is de internationale samenwerking tussen onderzoeksinstituten al op redelijk niveau, hoewel versterking mogelijk is. Afstemming van de programmering en aanbesteding van onderzoek door onderzoeksfinanciers kan deze samenwerking bevorderen en efficiënter gebruik van kennis opleveren. Een ERA-net (European Research Area netwerk), zoals voor voedselveiligheid en biologische landbouw inmiddels is opgezet, kan hierin een nuttige rol vervullen.

Andere internationale samenwerkingsverbanden die voor kennisontwikkeling op het gebied van diergezondheid van belang zijn, zijn SCAR (Standing Committee on Agricultural Research) en ETPGAH (European Technology Platform on Global Animal Health). SCAR komt voort uit de Europese Commissie, waaronder een permanente werkgroep actief is waarin Nederland participeert. ETP is een initiatief van de industrie.

Kennisagenda Diergezondheid

Sinds 2007 wordt het onderzoek op het gebied van diergezondheid aangestuurd op basis van een kennisagenda. Daarin staan de belangrijkste onderwerpen met de bijbehorende beleidsachtergrond voor de komende jaren op het gebied van diergezondheid. De Kennisagenda Diergezondheid¹⁶ geeft de richting en prioriteiten aan voor alle kennisinstrumenten op het gebied van diergezondheid. Niet alleen kennisontwikkeling, maar ook kennisverspreiding en kennisdoorstroming gaan we op den duur met behulp van de kennisagenda sturen. De kennisagenda wordt regelmatig geactualiseerd.

Kennisinfrastructuur

De overheid streeft ernaar om kennisinstituten zo goed mogelijk te laten samenwerken. De Kennisketen Infectieziekten Dier is hiervan een goed voorbeeld. Dit is een samenwerkingsverband tussen Animal Sciences Group (ASG), CIDC (Centraal Instituut Dierziektecontrole), Gezondheidsdienst voor Dieren en de Faculteit Diergeneeskunde (UU). Op dit moment werkt dit netwerk al samen rondom aviaire influenza (vogelgriep). Waar mogelijk zullen we het netwerk de komende jaren ook voor andere gezondheidsproblemen benutten.

Kennishiaten op hoofdlijnen

Over het algemeen is het kennisniveau op het gebied van diergezondheid hoog. Dit geldt dan vooral voor het veterinaire-technische onderzoek. Op het sociaal-maatschappelijke terrein schiet

¹⁶ zie bijlage 'Geraadpleegde bronnen'

kennis nog tekort. Daarnaast blijft de vraag hoe efficiënt en effectief het onderzoek is. Wordt het juiste onderzoek wel ingezet, vinden er geen doublures plaats (vooral met het buitenland) en komen de resultaten van het onderzoek wel op de juiste plek, bijvoorbeeld in het buitenland? Daar waar een dierziekte ontstaat, is vaak onvoldoende kennis om de ziekte onder controle te krijgen en te houden. Hierdoor kan een voortdurende (dierziekte)druk voor Nederland ontstaan.

Kennisontwikkeling is nodig over bijvoorbeeld hoe we ondernemers kunnen prikkelen om zelf meer preventiemaatregelen te nemen. Ook is meer kennis nodig over de samenwerking tussen overheid en private partijen en over het omgaan met belangen van het veld. Dit is dus een meer sociaal-psychologische onderzoeksbenadering. Gecombineerd met veterinaire-technische elementen wordt diergezondheidsbeleid hiermee een zelfstandig onderzoeksveld.

Het is belangrijk om meer kennis te ontwikkelen over nieuwe ziekten die vanuit het buitenland op ons af dreigen te komen. Verder is er nog onvoldoende kennis over de overdracht van ziekten tussen de verschillende diercategorieën (productie/hobby/wild). Dit geldt ook voor kennis over de diergezondheidsgevolgen van diverse houderijsystemen. Ook is bundeling en ontwikkeling van kennis nodig over de diergezondheidsvraagstukken in de hobbydierhouderij en over de populatieomvang, het verspreidingsgebied en het besmettingsgevaar van en voor wild.

Verder is kennisontwikkeling nodig over herkenning van ziektebeelden en snelle diagnostiek, over insleeprisico's, vectoren (insecten of andere overbrengers) van ziekten en risicomodellen. Ontwikkeling van meer duurzame bestrijdingsstrategieën dan ruimen is nodig, evenals oplossing van het mestprobleem bij crises.

Ook het verhogen van het kennisniveau op het gebied van herkenning van ziektebeelden, het vermijden van besmettingsrisico's en effectieve preventieve maatregelen zijn een uitdaging. Meer dan voorheen zullen we hiervoor scholing, bijscholing en mediagebruik inzetten. Training van dierhouders en dierenartsen om ziektesymptomen in een vroeg stadium te ontdekken is daarin een belangrijk element.

Te bereiken resultaten

In de komende periode wil ik het volgende bereiken:

- Onderzoeksgeld wordt efficiënt ingezet: geen dubbel onderzoek en waar mogelijk gebruik maken van kennis in het buitenland.
- Onderzoeksresultaten komen op de juiste plaats terecht.
- Meer controle op dierziekte-uitbraken in het buitenland door inzet van onder andere Nederlandse deskundigheid.
- Onderzoekresultaten sluiten goed aan bij de behoefte van het diergezondheidsbeleid.
- Goede kennisinfrastructuur.

Acties

Acties voor dierhouders samen met de overheid

- De komende jaren wil ik samen met dierhouders nadenken over oplossingen voor diergezondheidsproblemen en daarbij gebruik maken van kennis bij het bedrijfsleven.

Acties voor de overheid samen met kennisinstellingen

In samenwerking met kennisinstellingen wil ik de komende jaren de volgende acties uitvoeren.

- 2007-2015: versterken van de internationale samenwerking en afstemming tussen kennisinstellingen door samen met andere overheden een ERA-net Diergezondheid op te zetten en hieraan deel te nemen. Eind 2007 vindt de oprichting ERA-net Diergezondheid plaats.
- 2007-2010: ontwikkeling van een instrumentarium om de kennis op het gebied van diergezondheid bij (toekomstige) dierhouders en beroepsgroepen te vergroten.

Acties voor de overheid

De komende jaren voer ik zelf de volgende acties uit:

- 2007: actualiseren van Kennisagenda Diergezondheid op basis van de Nationale Agenda Diergezondheid. Hierbij kijken we met name naar de nieuwe aandachtsvelden in het toekomstige diergezondheidsbeleid:
 - Nieuwe diercategorieën gezelschapsdieren en paarden
 - Verbreding naar bedrijfsgebonden ziekten
 - Preventie gebaseerd op risico-analyses
 - Versterken samenwerking tussen overheid en maatschappelijke groepen
 - Versterking inzet 'zachte' instrumenten (o.a. faciliteren/communiceren) in plaats van wet- en regelgeving
 - Ontwikkeling nieuwe financieringsinstrumenten
- 2008-2015: het actueel houden van de Kennisagenda Diergezondheid (jaarlijkse update vanaf 2007).
- 2007-2015: vanuit de Kennisagenda Diergezondheid sturen op kennisontwikkeling en meer dan voorheen op kennisverspreiding en kennisbenutting.
- 2008-2015: Het bevorderen van meer en bredere samenwerking tussen onderzoeksinstituten. Dit doen we door de Kennisketen Infectieziekten Dier meer te benutten, en door uitbreiding van samenwerking met instituten op het gebied van humane gezondheidszorg. Vooral onderzoek aan (potentiële) zoönosen, nieuwe bedreigingen en antibiotica lenen zich goed voor deze samenwerking.
- 2007-2010: de contactstructuur tussen praktijk-bedrijfsleven, beleid en onderzoek versterken door het starten van kenniskringen.
- 2008-2015: Een grotere rol voor diergezondheidszorg in de lesprogramma's van het algemeen middelbaar en beroepsonderwijs; nascholingscursussen voor dierhouders en beroepsgroepen.

4.8 Klimaatverandering, globalisering en emerging diseases

Inleiding

De val van de muur in 1989 en het proces van industrialisatie in de laatste anderhalve eeuw hebben een aantal nieuwe ontwikkelingen in gang gezet waarvan de gevolgen pas recent zichtbaar zijn geworden. De val van de muur leidde in de jaren negentig tot een verdere economische integratie. De handelsstromen zijn hierdoor enorm toegenomen. Daarnaast is men het er steeds meer over eens dat het proces van industrialisatie en daarmee de uitstoot van broeikasgassen leidt tot klimaatverandering. Beide effecten, toename van grensoverschrijdende handel en klimaatverandering, hebben een weerslag op het diergezondheidsbeleid en vereisen nieuwe inspanningen van de overheid.

Ziekten die nieuw opduiken in een populatie of al op kleine schaal voorkwamen, maar zich snel hebben kunnen uitbreiden worden in deze context *emerging diseases*¹⁷ genoemd. Deze *emerging diseases* kunnen ook een bedreiging vormen voor de volksgezondheid. Ziekten kunnen de sprong van dier naar mens maken. Voorbeelden hiervan uit de afgelopen jaren zijn de variant van Creutzfeld-Jacob, veroorzaakt door BSE en vogelgriep. In sommige gevallen kunnen ziekten zich verder ontwikkelen en overdraagbaar worden van mens op mens. Zo werd de wereld in 2003 opgeschrikt door SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) en bestaat op dit moment als gevolg van het aanhoudende vogelgriepvirus H₅N₁ een reële angst voor een griep пандemie.

Huidige situatie en problemen verkend

De geschetste ontwikkelingen leiden ertoe dat Nederland kwetsbaar is voor uitbraken van nieuwe ziekten. De grenzen van de habitats voor verschillende dierziekten en de zogenaamde vectoren (tussengastheren die ziekten over kunnen brengen, met name insecten) verschuiven richting de polen en de kans op insleep uit (sub)tropische landen neemt toe. Een voorbeeld is de recente uitbraak van blauwtong. Niet alleen leiden klimaatverandering en globalisering tot een grotere kans op insleep van nieuwe ziekten; ook de verspreiding van een dierziekte, als die er eenmaal is, gaat sneller. De wereldwijde handel in levende dieren en dierlijke producten heeft de afgelopen decennia een grote groei doorgemaakt. Daarnaast verspreiden de nieuwe ziekten zich niet alleen via landbouwhuisdieren zelf, maar kunnen de ziektekiemen ook gebruik maken van vectoren (m.n. insecten) voor hun verplaatsing.

Op dit moment onderneemt de overheid verschillende activiteiten die inspelen op *emerging diseases*. Zo wordt er een beleidsdraaiboek gemaakt voor Afrikaanse paardenpest en is er een nieuw beleidsdraaiboek voor blauwtong geschreven. Een beleidsdraaiboek over exotische dierziekten die op de mens kunnen overslaan, is voorzien. Ook voert de overheid studies uit naar nieuwe ziekten en staan er risicoanalyses in de steigers om de kans op de uitbraak van *emerging diseases* in Nederland te onderzoeken. Daarnaast heeft de overheid de controles op reizigers op Schiphol aangescherpt om het verbod op meebrengen van (niet-gecertificeerde) dierlijke producten te handhaven. Om risico's voor de volksgezondheid en (externe) effecten van 'nieuwe en of onbekende' dierziekten te minimaliseren is het van belang een goed werkend monitoringsysteem in Nederland operationeel te hebben.

Te bereiken resultaten

Richting 2015 zal er nog veel moeten gebeuren om voldoende voorbereid te zijn op *emerging diseases*. Ik wil mij met name richten op het bereiken van onderstaande resultaten:

- LNV en de sector hebben meer kennis over (sub)tropische ziekten die ook in Nederland voor kunnen gaan komen.
- De maatregelen tegen *emerging diseases* zijn gebaseerd op risico-analyses.
- De kans op insleep van buitenlandse dierziekten is verkleind.
- De aanpak van *emerging diseases* bij de bron, zodat de kans afneemt dat zij Nederland bereiken, is geïntensiveerd (zie hoofdstuk 4.9, Bestrijding aan de bron).

¹⁷ Zie begrippenlijst

- Reizigers zijn zich bewust van de gevaren van hun reisgedrag voor het mogelijk inslepen van dierziekten en weten ook hoe zij dat kunnen voorkomen.
- Het vergroten van kennis over de transmissie van *emerging diseases* van dier op mens.

Acties

Acties voor burgers

- Ik doe een dringend beroep op burgers om geen risicovolle planten, dieren en producten uit derde landen mee te nemen.

Acties voor overheid samen met maatschappelijke organisaties

- In 2009 wordt een informatiecampagne georganiseerd door de reisbrancheorganisatie (bv. ANVR) in samenwerking met de overheid zodat de reiziger zich bewust is van risico's op insleep en verspreiding van dierziekten door reizen en weet hoe deze risico's te beperken.

Acties voor de overheid

De komende jaren zal ik de volgende acties uitvoeren:

- Om kennis over *emerging diseases* te vergroten, wordt verder geïnvesteerd in de insectenkunde (entomologie) en de diagnostiek van door insecten overgebrachte dierziekten en hun vectoren. Daarnaast zal er samenwerking worden gezocht met andere laboratoria in de EU op het gebied van *emerging diseases*.
- Vanaf 2008 zullen de effecten van klimaatverandering en de kans op *emerging diseases* nadrukkelijk worden meegenomen in risicoanalyses (zie hoofdstuk 4.2, Risico-analyses).
- Om integraler te werk te kunnen gaan, zal in 2008 een verkenning worden uitgevoerd hoe de overheidsorganisatie op het gebied van de bestrijding van *emerging diseases* optimaal vorm kan worden gegeven. Afstemming hierover zal plaatsvinden tussen de verschillende ministeries (VWS, LNV), onderzoeksinstituten (WUR, RIVM, CIDC, CIB, FD en GD) en uitvoeringsorganisaties (VWA, AID).
- De kans op insleep van buitenlandse dierziekten zal in 2008 verkleind worden door de controles aan de grens (bijvoorbeeld Schiphol) op de insleep van dierlijke producten verder te perfectioneren. Dit gebeurt onder andere door risicogebaseerd te werken, gericht te intensiveren en het gebruik van nieuwe methoden, zoals de inzet van honden.
- Het beleid voor een aantal *emerging diseases* wordt vanaf 2007 verder uitgewerkt in een aantal beleidsdraaiboeken, te weten een beleidsdraaiboek voor Afrikaanse paardenpest en exotische ziekten die op de mens kunnen overslaan.
- Om dierziekten aan de bron te bestrijden worden een aantal programma's opgezet waarbij we technische assistentie leveren aan onder andere Turkije, Indonesië en Egypte (zie hoofdstuk 4.9, Bestrijden aan de bron).

4.9 Bestrijden aan de bron

Inleiding

Dierziekten houden zich niet aan landsgrenzen. Alle eerste uitbraken van een dierziekte in Nederland zijn terug te voeren op een bron buiten de landsgrenzen en soms ook buiten Europa. Dit geldt bijvoorbeeld heel duidelijk voor besmettelijke dierziekten zoals vogelgriep, klassieke varkenspest en mond- en klauwzeer.

Huidige situatie en problemen verkend

Preventie en bestrijding van dierziekten in Nederland zijn natuurlijk noodzakelijk, maar niet altijd voldoende om het risico voor insleep en nieuwe grote uitbraken structureel te verminderen. De *high alert*-situatie blijft dan voortduren onder druk van uitbraken in het buitenland. Bovendien wordt de handelsrelatie bedreigd en het reizigersverkeer verstoord, hetgeen slecht is voor Nederland en zijn handelspartners. Intensieve samenwerking op het gebied van bestrijding en preventie met grensland België, de Duitse grensdeelstaten en de belangrijkste EU-handelspartners is absoluut vereist. Nederland pakt dit de laatste jaren voortvarend aan. Met deze landen vindt veterinaire overleg plaats en er worden gezamenlijke bestrijdingsoefeningen gedaan en afspraken gemaakt over communicatie.

Verder gelegen ziektebronnen kunnen echter ook een groot gevaar blijven vormen, mede doordat de veterinaire infrastructuur van besmette landen vaak onvoldoende is om het probleem onder controle te krijgen. Dit geldt bijvoorbeeld voor hoogpathogene vogelgriep (H_5N_1)¹⁸ in Indonesië, Vietnam en China, die zich in de loop van 2005 en 2006 heeft uitgebreid naar onder meer Turkije, Roemenië, Egypte en Nigeria. Vooral Indonesië en Egypte zijn niet bij machte de vogelgriep op eigen kracht onder controle te krijgen en hebben technische hulp gevraagd bij o.a. het Ministerie van LNV. Maar bijvoorbeeld ook EU-lidstaten als Roemenië en Bulgarije blijven kampen met voortdurende uitbraken van klassieke varkenspest, die men niet goed onder de knie krijgt. Deze dierziektesituaties zijn een bedreiging voor de Nederlandse veestapel en de internationale handel.

Doelstellingen

- LNV blijft goed op de hoogte van ontwikkeling en risico's van gevaarlijke dierziekten, zoals H_5N_1 (hoogpathogene vogelgriep), overal ter wereld.
- Samenwerking van Nederland, andere donorlanden en internationale organisaties ten aanzien van controle van gevaarlijke dierziekten in risicolanden verbeteren.
- Voor een aantal dierziekten wordt een effectieve aanpak aan de bron ontwikkeld in een aantal landen, op basis van goede samenwerking van de Nederlandse overheid (LNV, BuZa, VWS) en onderzoeksinstellingen met partnerlanden en internationale organisaties (o.a. EU, VN, FAO, OIE, Wereldbank).
- Kennisopbouw en ontwikkeling van een kennisnetwerk, opbouw van bestrijdings- en preventiecapaciteit (vaccins, laboratoria) op het gebied van internationale dierziektebestrijding.

Te bereiken resultaten

Door *capacity building*¹⁹ en bronbestrijding zal in een aantal risicolanden, het verspreiden van gevaarlijke dierziekten worden beperkt. Daarnaast wordt door de internationale samenwerking buitenlandse kennis en kunde beter benut, met name waar het gaat om voor Nederland minder bekende ('*emerging*') dierziekten.

In de periode 2007-2015 beoog ik de volgende resultaten:

- 2007-2010: *capacity building* voor bestrijding van vogelgriep (AI) in Indonesië.
- 2007-2008: *capacity building* voor bestrijding van vogelgriep (AI) in Egypte.

¹⁸ Zie begrippenlijst

¹⁹ Zie begrippenlijst

- 2007-2009: wetenschappelijke samenwerking Nederland–Thailand op het vlak van bestrijding van vogelgriep (AI).
- 2007-2015: wetenschappelijke samenwerking Nederland–Zuid-Afrika op het gebied van preventie en bestrijding van Rift Valley Fever.
- 2007-2008: samenwerking met de landen van de Balkan op het gebied van de bestrijding van klassieke varkenspest.

Acties

Acties door de sector

Het is ook in het belang van de sector om relevante diergezondheidsproblemen bij belangrijke handelspartners op te lossen. Ik doe daarom een beroep op de sector om in andere landen activiteiten te ontplooiën op het gebied van kennisoverdracht.

Acties door de overheid in samenwerking met anderen

Nederland, andere donorlanden en internationale organisaties werken nauw samen bij het onder controle brengen van gevaarlijke dierziekten in risicolanden. Hiermee wordt onder andere beoogd de veterinaire infrastructuur zodanig te helpen versterken dat het risico voor virusverspreiding structureel afneemt. LNV werkt hierin samen met andere partners, zoals de ministeries van Buitenlandse Zaken en Volksgezondheid, Welzijn en Sport, onderzoeksinstituten, partnerlanden en internationale organisaties, zoals de EU, VN, FAO, OIE en de Wereldbank. Door deze samenwerking beoogt LNV met haar partners een bijdrage te leveren aan dierziektebestrijding en kennis op te bouwen over allerlei aspecten van de internationale dierziekteproblematiek. Concreet gaat het om de volgende acties:

- Tot 2010 worden projecten ontwikkeld gericht op de bestrijding van hoogpathogene aviaire influenza (Indonesië, Vietnam, China, Egypte, Roemenië, Turkije). In het kader van de bilaterale samenwerking levert LNV vanuit kennisinstellingen technische assistentie bij de opbouw van bestrijdingscapaciteit.
- LNV levert in 2007, 2008 en 2009 technische assistentie bij de bestrijding van klassieke varkenspest in Roemenië en Bulgarije.
- LNV gaat door met de reguliere bilaterale samenwerking met buurlanden (en bepaalde andere relevante EU-landen) op het gebied van preventie en bestrijding.
- 2008-2015: Nederland organiseert en stimuleert samenwerking tussen 'donorlanden' in organisaties als FAO, EU en OIE om ontwikkelingsprojecten op het gebied van diergezondheid te starten. Daarnaast zal Nederland deze multilaterale organisaties aanzetten tot ondersteuning van getroffen landen.
- 2007-2015: de wetenschappelijke samenwerking met andere landen (o.a. Zuid-Afrika) op het gebied van opkomende dierziekten wordt verstevigd.
- 2008-2015: Het verlenen van technische assistentie en het uitwisselen van kennis tussen Nederlandse en buitenlandse instituten rond *emerging diseases*, zoals blauwtong, Rift Valley Fever, Afrikaanse varkenspest.

Acties door de overheid

- LNV-activiteiten richten zich op bilaterale samenwerking met Aziatische en Afrikaanse landen. In deze projecten wordt tot 2010 het hoofddoel nagestreefd de insleep van dierziekten in Nederland te beperken om een hogere veterinaire veiligheid in Nederland te kunnen bereiken. Dit wordt aangepakt door meer zicht te krijgen op de infectiehaarden in Azië en Afrika en hierover meer kennis uit te wisselen. Nederland levert hiertoe, vanuit de kennisinstellingen, veterinaire-technische expertise aan deze landen. De Nederlandse inzet zal bijdragen aan een verbeterde veterinaire controle, een functionerend monitoringssysteem en de aanwezigheid van operationele draaiboeken voor de dierziektebestrijding in 2010. Voor Indonesië loopt tot 2010 al een groot project. Daarnaast zullen vergelijkbare activiteiten geïnitieerd worden, onder andere voor Egypte, Turkije, en Roemenië en Bulgarije op het gebied van respectievelijk AI en KVP.

Begrippenlijst

Alimentaire zoönosen:	(zie zoönosen)
AI (Aviaire Influenza):	Vogelgriep of klassieke vogelpest, de veroorzaker van deze ziekte is een variant van influenza en zeer variabel waardoor telkens nieuwe varianten kunnen ontstaan. De ziekte is dodelijk voor kippen en sommige andere vogelsoorten, en kan ook ziekte bij de mens veroorzaken.
Biodiversiteit:	Levensvormen in alle verschijningsvormen, dieren, planten en micro-organismen.
Blauwtong:	Een virusziekte die voorkomt bij herkauwers en vooral bij schapen schadelijk is. Een karakteristiek symptoom van deze ziekte is de blauwe tong.
Bonus-malussysteem:	Systeem waarbij bedrijven die zich goed aan regelgeving houden beloond worden (bijvoorbeeld met gunstigere voorwaarden) in tegenstelling tot bedrijven die hier laks mee omgaan.
CAHP:	Community Animal Health Strategy/Policy (volledige titel: A new Animal Health Strategy for the European Union (2007-2013) where 'Prevention is better than cure'), Mededeling van de Europese Commissie waarin zij haar beleidsvoornemen op het gebied van diergezondheid uiteenzet voor de periode 2007-2013.
Capacity building:	Het stimuleren en versterken van mogelijkheden bij professionals en bij de sector (ook bij belangverenigingen) om in staat te zijn ziekten te voorkomen en te bestrijden.
Commercieel gehouden dieren:	Dieren waarbij het verwerven van inkomen de belangrijkste reden is om ze te houden; de dieren worden gebruikt als productiemiddel of als product. Dit zijn met name runderen, varkens, schapen, geiten en pluimvee. Daarnaast zijn er nog een aantal kleinere sectoren (bijvoorbeeld konijnen of nertsen) en sectoren waarbij de grens tussen commercie en hobby veel onduidelijker is (bijvoorbeeld paarden).
Early warning:	Bij bepaalde besmettelijke dierziekten die potentieel grote gevolgen hebben voor de diergezondheid en die zich snel kunnen verspreiden geldt een meldings- en bestrijdingsplicht. Bij deze ziekten zoals mond- en klauwzeer en vogelgriep ligt de verantwoordelijkheid in eerste instantie bij de veehouder. Deze heeft, samen met de dierenarts, de verantwoordelijkheid om bij het zien van ziekteverschijnselen zo snel mogelijk de overheid op de hoogte te stellen.
Ecologische hoofdstructuur (EHS):	Een netwerk van samenhangende natuurgebieden, deels nog in ontwikkeling. Het doel van de EHS is de instandhouding en ontwikkeling van deze natuurgebieden, om daarmee een groot aantal soorten en ecosystemen te laten voortbestaan.
Ecologische verbindingzone:	Stukken natuurgebied die verbindingen vormen tussen de verschillende onderdelen van de grotere natuurgebieden van de EHS. Hiermee moeten de Nederlandse natuurgebieden 'ontsnipperd' worden.
Emerging diseases:	Dierziekten die niet of nauwelijks voorkwamen in Nederland maar die tegenwoordig, onder andere door het toegenomen verkeer, toerisme en klimaatverandering ook in Nederland kunnen

voorkomen. Een voorbeeld hiervan is de Afrikaanse paardenpest.

Gezelschapsdieren:	Dieren die in de eerste plaats om hun gezelschap gehouden worden. Dit zijn vaak honden, katten, konijnen, parkieten en dergelijke. Doordat deze dieren allereerst een sociale functie vervullen nemen zij in het leven van hun houders vaak een zeer belangrijke plek in. Naast het houden van deze dieren als gezelschap worden ze ook gehouden als tijdverdrijf, jachthulp, bewaker, statussymbool, curiositeit en observatieobject.
Hobbydieren:	Onder hobbydieren worden landbouwhuisdieren verstaan, die niet bedrijfsmatige en voor commerciële doeleinden worden gehouden.
H ₅ N ₁ :	Een variant van het vogelgriepvirus die gevaarlijk is voor mensen. "H ₅ " verwijst naar het type hemaglutinine in de eiwitmantel en "N ₁ " naar het type neuraminidase. Het betreft in beide gevallen antigenen die een rol spelen bij respectievelijk binding aan de celmembraan het loskomen van nieuw geproduceerde virussen uit een geïnfecteerde cel.
Injectaattransponders:	Een klein zendertje, bijvoorbeeld in de vorm van een chip, geïmplant in dieren om ze zo te kunnen volgen in het kader van identificatie en registratie (I&R). Voordeel hiervan is dat dieren geen registratietekens op hun lichaam hoeven te dragen en dat daardoor zowel het risico van het verliezen hiervan als het uiterlijk van de dieren erop vooruit gaat.
I&R:	Identificatie en Registratie, het gaat hierbij om het zicht houden op de verplaatsingen van dieren waardoor het bij een eventuele ziekteuitbraak mogelijk is om te weten waar potentieel besmette dieren kunnen voorkomen.
Kanaliseringsverplichting:	De verplichting de producten van een gevaccineerd dier gescheiden te houden van producten van niet-gevacceerde dieren.
Mond- en klauwzeer:	Een zeer besmettelijke virusziekte bij evenhoevigen met name koeien, varkens, schapen en herten. De ziekte is niet gevaarlijk voor mensen.
Newcastle disease:	Ook wel ND of pseudo-vogelpest genoemd, is een zeer besmettelijke virusziekte, waar vrijwel alle vogels (wilde en tamme) gevoelig voor zijn. De ziekte wordt veroorzaakt door het ND-virus, waarvan verschillende stammen bestaan. Afhankelijk van de virusstam en de getroffen vogelsoort zijn de ziekteverschijnselen meer of minder ernstig. Bij ernstige gevallen kan ook massale sterfte optreden.
Non-alimentaire zoönosen:	(zie zoönosen)
Non-vaccinatiebeleid :	Beleid dat erop gericht is niet te vaccineren. Dit heeft tot gevolg gehad dat bij grote uitbraken van dierziekten massaal geruimd moest worden, ook gezonde dieren, omdat deze niet ingeënt mochten worden. Het is één van de doelen van de NAD weg te komen van een al te rigide opvatting hierover.
Noodvaccinatie	Het bij een eventuele uitbraak vaccineren van dieren om zo de opmars van het virus tegen te gaan. In periodes dat er geen uitbraak is zal er dan niet gevaccineerd worden.

OIE compartimentering:	OIE-compartimentering is een nieuw instrument op diergezondheidsgebied. Bij OIE-compartimentering worden groepen dieren epidemiologisch onderscheiden van andere groepen op basis van biomanagementmaatregelen en goede identificatie. Een functionele scheiding dus, in plaats van de tot dusver gehanteerde uitsluitend geografische scheiding.
Preventieve vaccinatie:	Het vaccineren om dierziekten te voorkomen. Dit gebeurt dus in principe voordat er een uitbraak heeft plaatsgevonden. In verband met Europese afspraken en handelspolitiek vond dit nauwelijks plaats, om ruimingen tegen te gaan zal het vaker plaats gaan vinden.
Recirculatiesystemen:	Teeltsystemen op het land waarbij het water uit de vistanks wordt hergebruikt na mechanische en/of biologische zuivering.
Robuuste Verbindingen:	Zie: Ecologische Verbindingszone
Specific Pathogen Free:	Een term om aan te geven dat een dier vrij is van een bepaalde ziekteverwekker (pathogeen).
Stamping out:	Een methode van dierziektebestrijding waarbij zo snel mogelijk alle besmette dieren en dieren die verdacht worden van besmetting geruimd worden (soms binnen een bepaalde zone).
Varkenspest:	Een virusziekte die voorkomt bij varkens. We kennen twee soorten varkenspest: de klassieke en de Afrikaanse varkenspest. De twee ziekten lijken erg op elkaar, maar ze worden veroorzaakt door verschillende virussen. Beide soorten zijn erg besmettelijk en vaak dodelijk voor de varkens. Het virus is ongevaarlijk voor mensen.
Vectoren:	Dragers van besmetting; bijvoorbeeld bij blauwtong wordt de ziekte overgebracht door een insect dat de vector (drager) van een ziekte is.
Vogelpest/Vogelgriep:	Zie Aviaire Influenza
Zoönosen:	Besmettelijke ziekten die van dieren op mensen over kunnen gaan (of andersom). Bij alimentaire zoönosen komen deze ziekten via voedsel van dierlijke oorsprong bij de mensen terecht. Bij non-alimentaire zoönosen gebeurt dit niet via voedsel maar door direct of indirect contact. <i>Emerging zoönosen</i> zijn zoönosen die voorheen amper voorkwamen in Nederland maar op termijn wel een rol kunnen gaan spelen.

Lijst van afkortingen

AI	Aviaire Influenza (zie begrippenlijst)
AID	Algemene Inspectie Dienst
BT	Blauwtong ('bluetongue') (zie begrippenlijst)
CAHS/CAHP	Community Animal Health Strategy/ Community Animal Health Policy (zie begrippenlijst)
CBG	College ter Beoordeling van Geneesmiddelen
ETPGAH	European Technology Platform for Global Animal Health
EU	Europese Unie
FAO	Food and Agricultural Organization, de voedsel- en landbouwafdeling van de VN
KNMvD	Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde
KVP	Klassieke Varkenspest
LICG	Landelijke Informatiecentrum Gezelschapsdieren
MKZ	Mond- en Klauwzeer
MRSA	Methicilline Resistente Staphylococcus Aureus, een bacterie die resistent is voor de meeste antibiotica
OIE	Organisation Internationale des Epizooties, internationale organisatie voor diergezondheid
PD	Plantenziektenkundige Dienst
SARS	Severe Actue Respiratory Syndrome
SCAR	Standing Committee on Agricultural Research
UDA	Uitsluitend Door Apotheker
UDD	Uitsluitend Door Dierenarts
URA	Uitsluitend op Recept Afleveren
VN	Verenigde Naties
VWA	Voedsel en Waren Autoriteit

Geraadpleegde bronnen

Forum Welzijn Gezelschapsdieren, 2006. *Gedeelde zorg; Feiten en cijfers*. Advies RDA 2006/02.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., C.J. de Vos, D.R. Lammertsma, G.J. Spek, R.Pouwels, A.J. Griffioen.T.J.A. Gies, 2007. *Robuuste verbindingen en wilde hoefdieren; verwachte aantallen hoefdieren en mogelijke overlast voor de landbouw, het verkeer en de diergezondheid*. Alterra-rapport 1506

Peet, Geert van der en Ferry Leenstra, 2007. *Verkenning Nationale Agenda Diergezondheid; Analyse van meningen en ideeën van stakeholders met betrekking tot het toekomstige diergezondheidsbeleid*. Wageningen UR, Animal Sciences Group (LNV-rapport, 2007).

Schuttelaar & Partners, 2007. *Diergezondheid: ratio of emotie?* (LNV-publicatie, 2007).

Snijdelaar, Mirjam, Ed van Klink, Marc Roosjen, Wim Ooms, Angelique Nielen, Albert Meijering en Mariëtte Klein, 2007. *Kennisagenda Diergezondheid*. Rapport DK 2007/076. Directie Kennis, Ministerie van LNV, Ede.

Tersteeg, J.L., H. Smit, S.M.J. Mink, D. Brunt, J.M. de Jonge, 2007. *Diergezondheid in de samenleving van morgen; Resultaten en aanbevelingen naar aanleiding van een werkconferentie gehouden op 27 en 28 maart 2007 in het Kurhaus te Scheveningen*. WING Process Consultancy. (LNV-rapport, 2007).

Weijden, W.J. van der, F.C. van de Schans, 2007. *Natuurlijke Weerstand – (on)mogelijkheden voor het beleid* (LNV-rapport, 2007).